

משרד החינוך התרבות והספורט

האגף לתרבות תורנית

מדי חודש בחודשו

עורך: אריה וינברגר

גיליון 165 - שבט התשס"ו

חברי המערכת: הרב אליהו אביעד, מלכה אהרונסון, ד"ר אברהם גוטליב, שילה הרשושנים, הרב אריה וינברגר, מוזל טרבלסי, ד"ר אריה סטריקובסקי, שמעון עזר, ד"ר עמנואל בן נאה, שמחה סיאני, חנה תובל

עיצוב עטיפה, סדר וגרפיקה: סטודיו "שושנה שחר"

הוצאה לאור: מחלקת הפרסומים, משרד החינוך התרבות והספורט

כתובת למכתבים: הרב אריה וינברגר, האגף לתרבות תורנית, משרד החינוך התרבות והספורט

רח' כנפי נשרים 22, ירושלים 95464

אתר האינטרנט של האגף לתרבות תורנית: www.education.gov.il/toranit

© כל הזכויות שמורות

נא לשמור על קדושת הגיליון

ירושלים, התשס"ו

תוכן העניינים

5	תאריכים ומאורעות בחודש שבט
14	בדרך האתרים מס' 9
17	חומר עיוני למדריכה
19	מנהגי עדות
21	לוח המודעות מס' 147 - תשבץ לטו בשבט
22	פסיפס קהילות ישראל - יהודי יגוסלביה - חלק א
29	פעולות
29	א. ט"ו בשבט
36	ב. 900 שנה לפטירתו של רש"י "המורה הגדול"
39	ג. התקרבות והתנתקות
40	ד. פרשת השבוע
44	מזימרת הארץ - השקד
47	מלאכות יד
52	חומר עזר
54	פתרונות לתשבץ לטו בשבט
54	פתרונות לפרשת השבוע לנוער
56	פתרונות לאדם כעץ השדה (ב)

תאריכים ומאורעות בחודש שבט

(אירועים ואתרים)

שבט - שנשמע בשורות טובות

חודש שבט הוא החודש האחד עשר למניין החודשים מניסן, ואילו בספירה הרגילה שאנו מונים מתשרי הרי הוא החודש החמישי.

שמו של החודש מלשון שָׁבַט - מכה, שהשטפונות שוטפים וחובטים בזעף.

מזל החודש - דלי - על שום ריבוי הגשמים. הקדמונים ציירוהו כחמור נושא שני דליים, שבהם משקים את השדות. במסורת היהודית הוא נקרא כך על שם הכתוב "יזל מים מדליו" (במדבר כד, ז).

אירועים

ג בשבט תשנ"א (1991) - מלחמת המפרץ מגיעה לישראל.

ביום זה החלה התקפת הטילים הראשונה של עיראק נגד ישראל. במהלך מלחמת המפרץ שוגרו לעבר ישראל 39 טילים, נפגעו למעלה מ-4,000 בתים עם אבידות מועטות בנפש. ישראל הבליגה ולא הגיבה על ההתקפות. ניתנה הוראה להיכנס לחדרים אטומים בכל פעם ששוגרו טילים מעיראק.

בשנת 2003 ארה"ב וכוחות הקואליציה תקפו שנית את עיראק, הפילו את משטרו של סאדאם חוסיין והביאו את הרודן למשפט ועדיין נמצאים שם כוחות הקואליציה בניסיון לכונן משטר חדש.

ה בשבט תש"ח (1948) - שיירת הל"ה נפלה בדרכה לגוש עציון.

ב-14 בינואר הותקף גוש עציון על ידי כ-2,000 ערבים בראשות עבדול קאדר אל-חוסייני. מגיני הגוש הצליחו לגבור עליהם, אך גבר החשש מהתקפות נוספות. יישובי הגוש שלטו על הדרך הראשית מחברון לירושלים והיה ברור לשני הצדדים שדבר זה מעכב את כיבוש ירושלים.

מפקד הגוש, עוזי נרקיס ז"ל, ביקש עזרה והוחלט לשלוח מחלקה של לוחמים, ציוד, נשק ותרופות.

המחלקה יצאה למשימתה במסע רגלי, דרך הר טוב ועמק האלה, אך לא הגיעה ליעדה. היא התגלתה על ידי הערבים, פנתה צפונה ועלתה על גבעה ושם נלחמה בגבורה עד אחרון אנשיה. במחלקה לחמו סטודנטים, אנשי עמל ועולים חדשים, דתיים וחילוניים ביחד.

סיפורו של לוחם - משה אביגדור "מוזי" פרלשטיין הי"ד שנפל ב-ה בשבט תש"ח.
משה אביגדור נולד ב-ז בכסלו תרפ"ו (1926) בג'רסי סיטי, ניו ג'רסי, בארצות
הברית, להוריו שמואל ואלה פרלשטיין ז"ל.

ציונים ותיקים, אשר נטעו בלבם את האהבה
לציון ולקודשי ישראל.

כאשר גדל הקדיש את מיטב כוחו וכשרונותיו
לתנועת "השומר הדתי". הוא התחבב על
חבריו לעבודה בשל טוהר נפשו ונועם
הליכותיו.

משה למד בבית מדרש למורים בישיבת רבנו
יצחק אלחנן והיה חבר מדריך בתנועת "תורה
ועבודה" במקום.

בשנת תש"ו (1946), לאחר שסיים לימודיו
בישיבה, יצא לקורס הכשרה של "השומר
הדתי" בקראנבורי שבמדינת ניו-ג'רסי ומונה
לראש קן.

משה היה נחוש בדעתו לתרום לבניין הארץ, ולכן, למרות הצעות עבודה שהוצעו לו
והקשרים ההדוקים עם הוריו, עלה ארצה. הוא חלם על התיישבות ועבודת אדמה
ושהה תקופה בקיבוץ עין הנצי"ב. עלה לירושלים להשתלם באוניברסיטה העברית
בלימודי היהדות ובכימיה חקלאית, על מנת לשוב בתום לימודיו לחיי התיישבות
ועבודה.

תכלית שיבת ישראל לארצו בעיניו הייתה לכונן בה חיי צדק ומוסר נעלים ברוח
התורה.

שנת תש"ח, פורצת מלחמת השחרור והיישוב בארץ נלחם על חייו ושואף להקים
מדינה. משה חש צורך להיחלץ למשימה זו. נטש את ספסל לימודיו והתנדב ל"הגנה".
הוא ראה זכות לעצמו להשתתף בהגנה על הארץ. הוא התנדב לצאת עם שיירת
ה"ה לגוש עציון הנצור ונפל בדרך עם חבריו, אחרי קרב גבורה מהולל, שהפך
לאחד מסמלי מלחמת הקוממיות.

אחרי מלחמת ששת הימים פרצה הקק"ל כביש מעמק האלה לגוש עציון. הכביש עובר
סמוך לגבעת הקרב שעליה הוקם גלעד לזכרם. קיבוץ נתיב הל"ה בעמק האלה נושא את
שם.

אזור נתיב הל"ה עשיר באתרים בתולדות ישראל בעבר ובהווה.

רצועת המעבר של עמק שורק, עמק האלה ועמק אילון הייתה במה לפרשיות ידועות בדברי ימי עמנו.

בעמק אילון רדף יהושע אחרי חמשת המלכים בקרב שבו התחוללו ניסים גלויים. שם היכה יהודה המכבי את צבאות הסלבקים-יוונים בקרב אמאוס. במלחמת השחרור בתש"ח התנהלו קרבות קשים באזור לטרון, בהם ניסה צה"ל להבקיע דרך לירושלים. עמק שורק מתקשר עם דמותו של השופט שמשון, צרעה מזוהה בתל צרעה (קיבוץ צרעה), אשתאול (מושב אשתאול) סמוכה לצומת שמשון.

בשלהי המלחמה, במסגרת "מבצע ההר" עלה בידי חיילי חטיבת הראל לכבוש את ה"משלט המשותף" - אותה גבעה עליה ישבו חיילינו וחיילי האויב המצרי במרחק 60 מטר זה מזה. כיום על המשלט יושבת העיר בית שמש.

תל בית שמש - מקום בו הגיע ארון ברית ה' משביו בארץ פלישתים. במקום זה נערכה המלחמה בין יהואש מלך ישראל ואמציה מלך יהודה. בימי אחז כבשוה פלישתים. בעמק האלה - נצחונו של דוד על גליית.

תל עזקה - רחבעם מלך יהודה הקים מערכת ביצורים סביב הרי יהודה. עזקה נותרה כאחת מערי המבצר האחרונות במסע נבוכדנצר מלך בבל.

תל שוכה (ח'רבת שויכה) - מול קיבוץ נתיב הל"ה, בוצר על ידי רחבעם ונכבש על ידי הפלשתים בימי אחז. אומרים שהיה מקום מוצאו של אנטיגונוס איש סוכו (אבות א:ד).

יג בשבט תשס"ג (2003) - החללית "קולומביה" המריאה לחלל כשעל סיפונה, עם שאר האסטרונאוטים, אלוף משנה אילן רמון ז"ל, האסטרונאוט הישראלי הראשון.

המראתו לחלל של אל"מ אילן רמון ז"ל לוותה במסע מתוקשר היטב, האסטרונאוט הישראלי הראשון הצליח לתפוס כותרות מרכזיות. כדור האש שנסק אל החלל ב-16 בינואר ולקח עימו את אילן רמון, הדליק ניצוץ של גאווה ישראלית. ההמראה עברה בשלום, כמוה גם שישה-עשר ימי המסע בהם הקיף אותנו רמון 16 פעמים ביום. אבל הטרגדיה של משימה STS107 קרתה בסוף, דקות לפני הנחיתה חזרה.

הטרגדיה הקשה של המסע תישאר חקוקה בזיכרון הלאומי.

בטיסתו אילן רמון ז"ל הצליח, מעל ומעבר, לאחד את כלל ישראל - הן בפעלו בחלל והן באישיותו. הוא ראה בשליחותו לחלל דרך לייצג את כל היהודים באשר הם.

ט"ו בשבט - ראש השנה לאילנות.

טו בשבט, הוא, כידוע, ראש השנה לאילנות: ונשאלת השאלה, למה דווקא טו בשבט מסמן את ראש השנה הזה? במשנה יש ויכוח בין בית שמאי ובית הלל. בית שמאי אומרים - באחד בשבט ראש השנה לאילן, ובית הלל אומרים - בחמישה עשר בו (משנה ראש השנה פ"א, מ"א). וההלכה היא לפי בית הלל.

לפי ההלכה, החקלאים חייבים להביא מעשר מהפירות שלהם. ראש השנה לאילנות מסמן את סוף "שנת המס" של הפירות. בעונה זו כבר אין פירות מהשנה שעברה והפירות החדשים עדיין לא בשלים. וכך יודעים שכל הפרות עד טו בשבט נחשבים לבני שנה מסוימת, וכל הפירות שמבשילים אחרי טו בשבט הם כבר מהשנה הבאה. ומי שתרים אחרי טו בשבט מהפירות של השנה שעברה - תרומתו אינה נחשבת.

המנהג האופייני ביותר לחג הוא נטיעות עצים, אך המנהג הזה החל רק לפני כמאה שנים, עם ההתיישבות החלוצית בארץ. מנהג אחר, שנפוץ במאות האחרונות, היה אכילת פירות שונים, במיוחד פירות משבעת המינים, שבהם נשתבחה ארץ-ישראל. היהודים בגולות השונות נהגו לאכול פירות ביום הזה ולברך "יהי רצון שנזכה לעלות בקרוב לארץ-ישראל לאכול שם מפריה, ולשבוע מטובה".

ומנהג נוסף הוא עריכת סדר טו בשבט, המזכיר את סדר פסח שבו שותים ארבע כוסות ואוכלים מפירות ארץ-ישראל. חכמי הקבלה, שחיו בצפת במאה ה-16, היו נוהגים לערוך סדר ליל טו בשבט, והמנהג הזה קיים עד היום.

במהלכו של הסדר שותים ארבע כוסות, אוכלים מן הפירות שנתברכה בהם ארץ-ישראל, ומשלבים ברכות ומדרשים. הסדר מתואר בהרחבה בספר הקבלי "פרי עץ הדר", שהוא חלק מהספר "חמדת הימים", העוסק בחגי ישראל. היין שבארבע הכוסות של ליל טו בשבט משנה את צבעה מכוס לכוס. סיבת הדבר במקור מעניין: כשם שהפריחה הארץ-ישראלית מחליפה את גווניה ומשתנה מהצבע הלבן (מהחודשים אלול-תשרי ואילך - פורחים חצב, נרקיס וכו') עד לצבע אדום עז (בדומה לחודשי החורף המאוחרים בהם פריחת הכלניות, הנוריות, הפרגים ושאר הפרחים האדומים בשיאה), כך משתנה בהדרגה צבעה היין. סברה אחרת מייחסת זאת למעבר האקלימי מחורף המסומל ביין הלבן - תרדמה, חיוורון, שלג, דרך הוורוד - ראשית האביב, הלבנון והפריחה ועד לקיץ. בתחילה צבעו של היין בכוס הוא לבן, אחר כך לבן המהול במעט יין אדום, בכוס השלישית מזוג יין אדום ומהול במעט יין לבן ולבסוף הכוס הרביעית - יין אדום בלבד. בין הכוסות נאכלים בברכה פירות על פי סדר נתון ומושמעים דברי תורה ושירים הנוגעים לשבחה של ארץ ישראל.

טו בשבט תש"ו (1946) - יום ייסודו של קיבוץ עין-הנציב. קיבוץ עין-הנציב בבקעת בית שאן נוסד על ידי הפועל המזרחי וסונף לקיבוץ הדתי על אדמת הקרן הקיימת והוקם בכספי קרן היסוד. הקיבוץ נקרא לזכר הנצי"ב - הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, מגדולי הרבנים בגולת רוסיה בשלהי המאה התשע-עשרה. היה ראש ישיבת וולוז'ין המפורסמת. הנצי"ב נודע בזכות ספרו "העמק דבר" - פירושו לתורה. נתן ידו לתנועת חובבי ציון מראשיתה. (לפרטים נוספים ראה גיליון מס' 105 של "מדי חודש בחודשו").

יח בשבט תשמ"ז (1986) - לפני 20 שנה - אסיר ציון, נתן (אנטולי) שרנסקי, מגיע מברית-המועצות לאחר מאמץ בין-לאומי ממושך לשיחרורו.

במשך עשרות שנים התנהל בברית-המועצות, בישראל וברחבי העולם, מאבק ממושך נגד שלטונות המעצמה הסובייטית, במטרה להרשות ליהודי מדינה זו לעלות לישראל. "אסיר ציון" היה הכינוי לאותם יהודים אמיצים ונחושים שנאסרו ונשפטו ב"עוון" רצונם לעלות לישראל. אחרים, שלא נאסרו, סבלו אף הם בשל רצון דומה. בקשותיהם נדחו והם נקראו "סירובניקים" ובאנגלית "ריפוזניקס".

מן הנודעים ביותר בין האסירים ומסורבי העלייה יוזכרו נתן (אנטולי) שרנסקי, יולי אדלשטיין, יולי קושרובסקי ואידה נודל. מקצתם שוחררו בשל לחץ ישראלי ובין-לאומי רצוף, והגעתם ארצה הייתה בבחינת חג לאומי.

עם התרופפותה של ברית-המועצות, ולאחר מכן התפרקותה, ירד הנושא מסדר היום. שרנסקי ואדלשטיין היו לשרים בממשלת ישראל, ודומה שיש בכך לבטא את ניצחונם הסופי של אסירי ציון ומסורבי העלייה על העריצות הסובייטית כלפי היהודים.

על פי 50 על 50, בעריכת מרדכי נאור, משרד הביטחון הוצאה לאור

כז בשבט תשס"ו - פרשת משפטים "שבת שקלים" - הפרשה הראשונה שבארבע הפרשיות.

ארבע הפרשיות - שם כולל לארבע שבתות מיוחדות בשנה. שתיים מהן לפני פורים ושתיים לפני פסח. בכל אחת מן השבתות הללו קוראים בתורה בפרשת השבוע הרגילה, ולמפטיר מוציאים ספר תורה נוסף וקוראים בו מעניינה של הפרשה.

הפרשיות הן: (א) פרשת שקלים (ב) פרשת זכור (ג) פרשת פרה (ד) פרשת החודש.

השנה כשחל ראש חודש באמצע השבוע קוראים בשבת שלפני ראש חודש ל"מפטיר" את הפרשה "כי תשא את ראש בני-ישראל" (שמות ל), עד "לכפר על נפשותיכם", כי בזכות המקדש היו משמיעים באחד באדר על השקלים: כל אחד מבני ישראל שמלאו לו עשרים שנה, צריך היה לתרום מדי שנה בשנה לצורך קרבנות הציבור.

בימינו נוהגים אנו לתרום שלושה מטבעות כסף, זכר למצוות מחצית השקל. את המטבעות הללו תורמים לקופות של צדקה, המצויות בבית הכנסת, מיד אחרי-הצהריים או במוצאי תענית אסתר, דהיינו, בליל פורים לפני קריאת המגילה.

אגב, תרומת מחצית השקל, שהועלתה על ידי אבותינו במדבר נועדה לא רק למלא את קופת המשכן - אלא שימשה מטרה נוספת: בדרך זו נערך מיפקד העם. על פי מספר המטבעות ידעו כמה בוגרים בני עשרים ומעלה, יוצאי צבא מצויים בעם.

ל בשבט תרנ"ו (1896) - פורסמה החוברת "מדינת היהודים" של הרצל.

בחוברת הציע הרצל תוכנית מפורטת להקמת המדינה שחזה. הרצל הגיע למסקנה שהטינה כלפי היהודים מקרב עמי העולם תמשיך ותתקיים ותעשה לה נפשות והאנטישמיות תפרח ותשגשג, לכן יש מקום להתעוררות יהודית ובמוקדם או במאוחר ייאלצו עמי העולם למצוא פתרון מתאים לעם היהודי והפתרון היחיד הוא בהקמת מדינה ליהודים.

אתרים

לד בשבט תשי"ד (1954) - הוקמה מועצה מקומית ראש העין.

העיר ראש-העין שוכנת לרגלי הרי אפרים ממערב לעיר פתח-תקווה ובסמוך לקיבוצים נחשונים ועינת.

המקום נקרא "ראס אל-עין" - ראש המעינות, על שם מקורות המים הרבים במקום, המזינים את נחל הירקון.

במשך כל התקופות היה כאן מעבר בעל חשיבות אסטרטגית בין הירקון להרים. המעבר היה גשר יבשתי צר בין הרי השומרון ממזרח וביצות ראש העין ממערב. כאן עברה הדרך הבינלאומית

הקדומה "דרך הים" שקישרה את מצרים עם אגן הסהר הפורה, וכבר בתקופת המקרא שכנה על התל העיר החשובה אפק.

באפק עברו בתקופות קדומות שישק מלך מצרים, תגלת פלאסר השלישי, סנחריב ואסרחדון מלכי אשור. על מסע צבאי בבלי לאפק, שנערך ערב חורבן בית ראשון אנו למדים מכתובת בשפה הארמית שנמצאה במצרים ובה מבקש השליט עזרה דחופה ומודיע כי צבאות בבל "באו והגיעו לאפק".

בתקופה ההלניסטית ישבה במקומה של אפק העיר פגאי (מעיינות ביוונית) שזכרה השתמר בשמו של הכפר הערבי פג'ה, סמוך לפתח-תקווה.

מסופר בתלמוד (יומא סט) שמעבר אפק היה מקום פגישתם של אלכסנדר הגדול ושמעון הצדיק, בעת מסעו להחרבת ירושלים. ראיית דמותו של שמעון הצדיק בחלומו השפיעה על אלכסנדר לנטוש את רעיון כיבוש ירושלים.

יוסף בן מתתיהו מספר שהמלך ינאי חפר קו ביצורים מאפק עד ליפו ולאורכו הקים חומה ומגדלי שמירה.

תקופה חדשה החלה בימיו של המלך הורדוס, שבנה בשנת 20 לפנה"ס עיר חדשה על תילה של אפק הקדומה, הקדיש אותה לאביו אנטיפטר וקראה אנטיפטריס.

לפי יוסף בן-מתתיהו חנה במקום המפקד הרומי אספסיינוס ומכאן יצא צבאו והחריב את כל הכפרים בסביבה (בשנת 69 לספירה).

שם המקום מוזכר גם בספרות התלמודית, אולם ערכה כעיר ירד במרוצת הדורות וחשיבותה נותרה כתחנת דרכים.

כיבוש ארץ ישראל בידי הערבים העלה שוב את חשיבותה של אפק, ששימשה שער צפוני לבירה בלוד ואחר כך ברמלה.

השרידים הבולטים היום מעל לתל, הקרואים בפי העם מבצר אנטיפטריס, נבנו על ידי השולטן קלאון בשנת 1290 והמקום נקרא ח'אן קלאוס. בפי הערבים נקרא "ח'אן ראס-אל-עין".

בתקופה העות'מנית היה כינויו של הח'אן "בינאר באשי", בתורכית - ראש המעין. הח'אן הוקף במצודה להגנת הדרך, אך שימש גם כאכסניה לעוברי דרך.

בתקופת המנדט הייתה ראש העין תחנה חשובה ברשת מסילות הברזל של ארץ-ישראל. ליד תחנת הרכבת הקימו הבריטים מחנות צבא ששירתו אותם במלחמת העולם השנייה. במלחמת העצמאות השתלט הצבא העיראקי על האזור וחטיבת אלכסנדרוני קיבלה את המשימה לגרשו. ב"מבצע פֶּתֶק" שנערך במקביל ל"מבצע דני" לכיבוש רמלה-לוד, נכבשו ראש העין ומגדל צדק והעיראקים נסוגו. עוד לפני כן חיבלו הערבים במשאבות ואספקת המים לירושלים נפסקה.

לאחר הקמת המדינה הובאו לראש העין רבים מעולי מבצע "מרבד הקסמים" שהגיעו מתימן. הם שוכנו במבני המחנה הצבאי הבריטי, וכאשר אלה התמלאו, הקימה המדינה מעברת אוהלים.

ראש העין הייתה אחת המעברות הגדולות בארץ, כ-35,000 עולים שכנו ב-1,500 אוהלים.

בשנת 1951 הוקם בראש העין ועד מקומי. עד סוף שנות ה-80 שמרה ראש העין על צביון של יישוב קטן שמרבית תושביו בני העדה התימנית. החל משנת 1988 החלה להיבנות ראש העין החדשה. כיום הוא יישוב מחודש, מטופח ויוקרתי.

חינוך

החינוך הוא נדבך מרכזי במיבנה החברתי של ראש העין. מזה מספר שנים נמצאת ראש העין בעשירייה המובילה בארץ וזאת בזכות הצבת החינוך בראש סדר העדיפות של העירייה. המערכת מתאפיינת בחדשנות חינוכית תוך שימור מסורת העבר. בשנים האחרונות נערכת מערכת החינוך העירונית למיחשוב כל מוסדות החינוך בעיר במסגרת תוכנית מואצת של שילוב המחשב בהוראה ובלמידה, וזאת במטרה להרחיב את שיטות ההוראה. מערכת החינוך העירונית משלבת יוזמות חינוכיות רבות ובהן פיתוח בתי ספר ייחודיים בתחומי המוסיקה, האמנות, המדעים, התקשורת ואיכות הסביבה.

אתרים באזור ראש העין

⌂ **המבצר העות'מני "בינאר באשי"** - נבנה על ידי השולטן סלים השני במאה ה-16.

מן המגדל הצפון-מערבי יש תצפית נוף מרהיבה גם על מעיינות ראש-העין.

⌂ **בית המושל המצרי** - שרידי ארמון שנבנה באמצע האלף השני לפסה"נ, שימש למגורי השליט המצרי של אפק. זהו הארמון השלם ביותר בין ארמונות אפק.

⌂ **מפעל המים ומחנה הצבא הבריטי** - הבריטים הקימו בשנות ה-30 מפעל מים שהזרים מים ממעיינות הירקון לירושלים. בסמוך היה מחנה צבאי לחיילים ששמרו עליו. במלחמת העצמאות הופסקה פעילות המפעל בגלל פיצוץ המשאבות על ידי הערבים. עם הקמת המוביל הארצי הוקמה בסמוך תחנת שאיבה שמזרימה מים למרכז, לירושלים ולנגב. בתחנה החדשה יש מרכז מבקרים וניתן הסבר על אספקת המים.

⌂ **מקורות הירקון** - גן גדול ופינת משחק ומרגוע. בגן בריכה גדולה ומספר אתרים, הפילבוקס - עמדת שמירה שהוקמה ב-1937 בתקופת המאורעות כדי לשמור על מסילת הברזל ועל הגשר מחבלות. השומרים שנקראו "חיל נוטרי הרכבת" היו ברובם יהודים.

⌂ **בריכת הנופרים** - בריכה טבעית של פרחי נופר, שפרחיהם הצהובים צפים על פני המים.

טחנת אל-מיר - טחנת קמח שהוקמה בתקופה הרומית שופצה בתקופות הממלוכית והעות'מנית, הייתה מופעלת בזרם המים של הירקון ופעלה עד שנותיה הראשונות של פתח-תקווה.

חצר קסאר - חווה חקלאית שנבנתה על ידי סלים קסאר בתקופת שלטון מוחמד עלי (1832-1840).

בשנת 1845 נמכרו האדמות לברון רוטשילד והוא העמידן לרשות תושבי פתח-תקווה.

מרכז חקר חינוכי-אקולוגי "הירקון" - המרכז מקיים הדרכות בסביבת הנחל תוך שילוב תוכניות חקר ונושאי יחסי הגומלין בין האדם לנחל וסביבתו.

אתרים מרכזיים בראש העין

מוזיאון מורשת יהדות תימן - מרבית יהודי תימן עלתה לישראל עם הקמת המדינה לאחר אלפיים שנות גלות בתימן. רבים מעולי יהדות תימן הגיעו לראש העין ובנו בה את בתם. בית מורשת יהדות

תימן ע"ש ר' שלום שבזי ז"ל, גדול משוררי יהדות תימן, קיים בראש העין מזה מספר שנים. פעילות בית המורשת הנמצא במעון הזמני במרכז פיס, כוללת סיור מודרך במחנות העולים, סופר סתם, טקס חינוך תימני, צורף תימני. בנוסף מקיים המוזיאון פעילות בחדר הלמידה בבית מרכז הפיס, הכוללת סיפור עליית יהודי תימן בעליות השונות החל משנת תרמ"ב - "אעלה בתמ"ר" (1882), דרך תמונות, סרטים ומוצגים מוזיאונים שונים שנתרמו ברובם על ידי עולי תימן. במהלך השנה הקרובה, אמור המוזיאון לעבור למשכנו החדש במיבנה בריטי המשופץ בימים אלה.

מגדל צדק - מצודה שנבנתה בראשית המאה ה-12 ותפקידה היה לשמור על מעבר אפק. בתקופה הרומית היה יישוב מעל מגדל אפק שבו התבצרו היהודים במרד הגדול ברומאים. בראשית המאה ה-12 נבנתה במקום מצודה על ידי הצלבנים ונקראה בשם מיראבל - פלאי היופי על שום היופי שנשקף מכאן אל הסביבה. בשנת 1191 הרסו המוסלמים את המצודה והיא נבנתה שוב בידי הממלוכים. במשך שנים רבות עברה מיד ליד. את שמה הנוכחי קיבלה במאה ה-19. המצודה מהווה נקודת תצפית נפלאה לעבר מישור החוף והרי השומרון. עיריית ראש העין בשיתוף משרד התיירות יוזמים בימים אלה את שיקום האתר והפיכתו לאזור תיירות.

לפרטים נוספים ניתן לפנות לגן לאומי מקורות הירקון ותל אפק בטלפונים 03-9030760, 03-9348462

ד"ר עמנואל בן-נאה

נא לזהות את האירועים, האישים והאתרים הקשורים, ישירות או בעקיפין, לחודש שבט המרומזים בכל השאלות הבאות, לכתוב משפט אחד או שניים ולשלוח למערכת עד סוף חודש שבט. יזכה בפרס - המצליח לפתור שבע חידות.

והנה אנחנו כבר בחודש שבט
נניח נא לשבט ונשבט לנו משהו קליל יותר
נא לשבת!

ובכן : בעיר שנבנתה לפני צוען מצרים
ובחסות כנסייה רוסית
והיום ברשות הרשות
נח לו עץ המשוך לאבי האומה...

לפני כמאה ושבע שנים
במסגרת מאמצי הרבים
פגשתי אותו ברחוב הנביאים
(שכחתי את "אל תבטחו בנדיבים")
אבל סמוך לירושלים, בהרים
שתלתי עץ שנגדע בידי הפורעים...

הייתה בעולם מלחמה גדולה
ובארצנו הקטנה אחת התוצאות הייתה
שהרכבת אכלה את העצים, למה??
מה קרה?

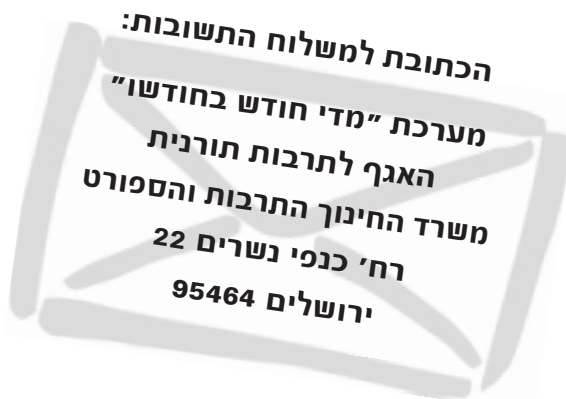
4
האישה שם בירכתיים
והיא צמח, אבל פריה - משמח לב אנוש
והצאצאים מצהילים כל פנים
וזה כתוב בתהלים...

5
צמד מילים המזכיר קוצים
האחד, כיום, חסר אוניים
בצעירותו בבריטים שלח חיצים
ובבגרותו בפני הינקים העיז פנים
וכל זאת למען הארץ הזאת והבנים.

6
והימים ימי בחירות
והיתום, ששמו טמון כבר בשורה זו
עומד, מזכיר עצים
ואת דעתו על הלצים...

7
כבד את אביך ואת אמך,
בלורית הייתה לו
ולמלחמה באביו הוסיף גם סלסול
רצה בצמרת והגיע אליה
בדרך אחרת...

8
שם היישוב עצמו קשור היה בצומח
באו מי שבאו ועשו באנשיו מִטְבָּח
הכאב והתקווה עוגנו בנופו של
העץ שליחש מרחוק: שובו אלי!!

או באמצעות הדואר האלקטרוני: tarbut-toranit@education.gov.il

פתרונות לחידון בדרך האתרים מס' 7

1. עגלה

- "עגלה מלומדה" (הושע י)
 - "עגלה יפיה" (ירמיהו מו)
 - "לולא חרשתם בעגלתי..." (שמשון)
 - "עגלה משולשת" (ברית בין הבתרים, בראשית טו)
 - "עגלה ערופה".
2. עגלון מלך מואב, איש בריא (שמן) נהרג על ידי אהוד בן גרא, שופט שהיה איטר יד ימין (שמואל) הרג את מלך מואב בחרבו.
3. "עגלון", "עגלת שלישיה".
4. פרשת כי תצא מתייחסת לאשה יפת תואר.
- שבע פרות העולות מן היאור - "בראות בשר ויפות תואר"...
 - אסתר היא הדסה (הדס, צמח) - "והנערה היתה יפת תואר וטובת מראה"...
 - רחל אמנו - "ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה"...
 - אביגיל אשת נבל הכרמלי - "טובת שכל ויפת מראה"...
5. משה לאחר חטא ישראל עם בנות מואב מצווה להוקיע את החוטאים נגד השמש (לתלותם).
- רצפה בת איה לא נתנה לעוף השמים לגעת בצאצאי שאול שהוקעו על ידי הגבעונים (שמואל ב, כא).
- "וכי יהיה באיש חטא... ותלית אותו על עץ, לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו" (דברים כ).
6. "יירש הצלצל" (דברים כח, מב)
- "אוי ארץ צלצל כנפיים" (ישעיהו יח, א)
 - "הללו בצלצלי שמע, הללו בצלצלי תרועה" (תהילים קג)
 - קרוב משפחה - צלצל, שמסייע לדוג דגים וכרישים, מעין כידון המחובר לחבל ארוך.
7. "והשבות אל לבבך" ... "והשבות" ... "ושבת"...
- (1) שבי ציון (2) שבי שומרון (3) שאר ישוב (4) שובה (5) רמת השבים (6) אלון שבות
 - "וזאת נבו וזאת בעל מעון" ... משה עמד על הר נבו ובלע בעיניו את נופיה של ארץ ישראל שאליה לא יוכל להיכנס.

שם הזוכה בחידון "בדרך האתרים" מס' 7

יהודית תובל - רחובות

ההיבט הריגשי שב-טו בשבט

טו בשבט, ראש השנה לאילנות הוא התאריך הקובע לאיזו שנה משתייכים פירות האילן לגבי המצוות התלויות בארץ, כמו: עורלה, תרומות ומעשרות ועוד. מנהג יפה מקדמא דגן, להרבות לאכול מפירות הארץ ובמיוחד משבעת המינים שהשתבחה בהם ארץ ישראל. בישראל התפשט המנהג, שילדי הגנים, תלמידי בתי הספר ו"עמך", יוצאים לשתול ולנטוע עצים לקיום ציווי התורה: "וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל" (ויקרא יט, כג).

שתילות ונטיעות העצים, ענייני המשכיות הדורות. יתר על כן, מקובל לומר בשם גדולי ישראל מאז ומעולם, שנביטת זרע באדמה תוך כדי ריקבון ויצירת חיים חדשים, מרמזת באופן מטאפורי ואף יותר מזה על תחיית המתים והתחדשות החיים. על כן תמיד, הקפידו גדולי ישראל שלא לקטוף עלים ולרמוס שתילים קטנים בהליכה, שכן, האדם נזר הבריאה, הוא בחיר הברואים עלי אדמות ותכלית הבריאה כולה. לפיכך, הפקידו ה' שישלוט בעולמו. מכאן האחריות העצומה המוטלת על האדם לשמור על המתנה היקרה והעצומה שנתן לו ה' וזה העולם ובעצם הבריאה כולה, כפי שנאמר במדרש קהלת רבה (ז, דפוס ורשא: כח; דפוס וילנא: יג):

בשעה שברא הקב"ה את האדם הראשון, נטל והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשיי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם תקלקל אין מי שיתקן אחריד.

הקב"ה הזהיר למעשה את האדם הראשון על "בל תשחית", כאשר יישום האיסור, מהווה שמירה על איכות הסביבה ואיזון החיים הטבעי, מבחינה יהודית, הומנית ורגשית. איסור "בל תשחית", הוא המקור הראשי בתורה, בחז"ל ובהלכה לאיסור הפגיעה בצמחים שהם הנדבך החשוב בטבע ובנוף סביבתו של האדם, כדלהלן:

כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם בה לתפשה, לא תשחת את עצה לְנֶדַח (=להפיל) עליו גרזן כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות כי האדם עץ השדה לבוא מפניך במצור (דברים כ, יט).

בימי קדם בעת מצור, נהגו חיילי הצבא הכובש את העיר לפגוע בעצים שבקרבתה. התורה, באה ואוסרת על חיילי ישראל להשחית עצים ללא צורך. ונסיים בטעם האיסור למהותו החינוכית-ערכית, כפי שמסביר בטוב טעם ודעת ספר החינוך (מצווה תקכט):

שורש המצוה ידוע - שהוא כדי ללמד נפשנו לאהוב הטוב והתועלת ולהידבק בו ומתוך כך תדבק בנו הטובה ונרחיק עצמנו מכל דבר רע ומכל דבר השחתה. וזהו דרך החסידים ואנשי מעשה, אוהבים שלום ושמחים בטוב הבריות, ומקרבים אותן לתורה. ולא יאבדו אפילו גרגר של חרדל בעולם. ויצר עליהם בכל אובדן והשחתה שיראו, ואם יוכלו להציל - יצילו כל דבר מהשחית בכל כוחם.

ד"ר אברהם גוטליב

שמחות, כשורות טובות

"חסד עשה הבורא עם העולם, שעמד ושתל צדיקים בכל דור ודור..."

ר' צמח צרפתי - גאון ישראל מטוניס במאה הי"ח. מלומד בניסים, מקורב למלכות ונגיד לאחיו.

שקידתו בתורה הייתה שם דבר, עליו נאמר "שתולים בבית ה'".

מרוב עוני ומחסור, כתב חידושים בשולי הגמרא וקראם "ציץ ופרח" והוא אכן פרח לאילן רב אנפין ופרש צילו על כל אחיו...

באחד הלילות כבה נרו ולא מצא גפרור להדליק, מה יעשה? יבטל תורה? ליד ביתו הייתה מאפייה ונער ישמעאלי משרת שם ב-2 פרנק ליום.

בא הרב למאפייה לבקש אש, שאל הנער: מי שם? אני צמח צרפתי שכנך, אנא הדלק נרי! קשה לי להזיז את הקורה שליד הדלת. בבקשה, תתאמץ, שמע לו פתח והדליק נרו. ושוב כבה הנר בשנית גם בשלישית. הרגיש הרב בטירחה המרובה והבטיחו - כשם שטרחת לעזור לי ללמוד תורת אלוקים חיים, תבורך מפי שמים, בעושר בלי גבול... והנער שמח מאוד וטרח לקחת את הנר לבית הרב שלא יכבה!

לימים, פגש הפועל בסוחר גדול שחיפש עובד, הציע לו עבודה במחיר 10. פרנק ליום (פי 5 משכרו) קפץ על המציאה והלך לגביר, שירת בנאמנות והתעשר בעושר מופלג כאחד מאדוני הארץ.

וברכת הרב עשתה פירות ופירי פירות...

"עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר", נטיעה לדורות.

מאת שמעון עזר

טו בשבט - המקשר בין יהודי חו"ל וא"י

פעם התארח יהודי מארץ-ישראל בחוץ-לארץ בימי חודש שבט והביא איתו רימון כדי לשמח את המארחים שלו בפרי מפירות ארץ-ישראל. בהגיע ט"ו בשבט, ישבו בני הבית מסביב לשולחן ובעל הבית פתח בכבוד את הרימון, חילק אותו לחלקים שווים ונתן לכל בני הבית, וכולם ברכו ביחד ברכת "שהחיינו" וברכת "בורא פרי העץ" על פרי חדש זה. אחרי הברכות התחילו לאכול את הרימון כמו שאוכלים פירות אחרים: את הגרעינים זרקו ואת בשר הפרי אכלו, הרגישו כולם בטעם מר בפה, אבל לא דיברו נגד הפרי כי פרי ארץ-ישראל הוא, והמשיכו לאכול את הקרום המר.

לפתע, נכנס אורח לבית וראה שהאנשים אוכלים את הקרום המר, ומניחים את הגרגרים בצד - אמר להם: "לא כך דרך אכילת הרימון, יש לאכול דווקא את הגרגרים". הם הסבירו לו: "בכל פרי נוהגים אנו לזרוק את הגרגרים ואוכלים את הנשאר, ולכן נהגו גם בו כך". אמר האורח מארץ-ישראל: "בזה שאכלתם את הקליפה המרה, בלי להגיד מילה רעה על הארץ, הוכחתם שאתם מלאים אהבה לארץ-ישראל כמו שהרימון מלא בהרבה גרגרים".

פיוטים מתקופת הגאונים

בדברי חכמי המשנה וחכמי התלמוד לא נזכר טו בשבט כיום חג, אך סביר להניח כי אבותינו עובדי האדמה, התפללו ביום זה להצלחת יבול המטעים.

בין מימצאי הגניזה הקהירית, הנמצאים באוקספורד, נשתמרו שני פיוטים ליום ראש השנה לאילן לר' יהודה ב"ר הלל, מתקופת הגאונים (המאה העשירית). מכאן שבתקופת הגאונים ראו בטו בשבט יום חג ושילבו בתפילות היום פיוטים מיוחדים.

אחד הפיוטים בנוי לפי המתכונת של תפילת שמונה עשרה וכוללת תפילות לשנת פריון לאילנות. בכל אחד משמונה-עשר הבתים הכלולים בפיוט האמור, מייחד הפייטן תפילה לפריונו של אחד האילנות. החל מן המאה האחת עשרה ואילך מצוין טו בשבט כחג בקהילות ישראל במזרח אירופה ובמרכזה בשלושה מנהגים: אין קובעים בו תענית-ציבור, אין אומרים בו תחנון ומרבים בו באכילות פירות.

יהודי כורדיסטן - שולחים זה לזה בטו בשבט קערות ובהן שלושים מיני פירות. גם הכורדים המוסלמים שולחים פירות ליהודים, מתוך אמונה שברכת היהודים משפיעה לטובה על תנובת עצי הפרי. אחרי ברכת הפירות נהגו הנשים הכורדיות לשפוך מים אישה על שערות רעותה ולומר "כשם שעצים אלה מביאים ניצנים, כך יפרח שערך".

יהודי אשכנז - העדיפו לאכול מפירות ארץ ישראל.

יהודי בוכרה - קוראים לטו בשבט "חג אכילת שבעת הפירות", ואוכלים בו משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ-ישראל, ועורכים אותם על שולחנם כסידרם בכתוב. לבד מאכילת פירות, יש מיהודי בוכרה האוכלים מיני מתיקה ומברכים "שתתחדש עלינו שנה מתוקה", כי טו בשבט נכלל במשנה בין ארבעה ראשי השנים.

בתימן - לא חגגו היהודים את טו בשבט וראו בו תאריך לקיום מצוות התלויות בארץ-ישראל.

יהודי עדן - נהגו לקרוא בטו בשבט את פרק א ממסכת ראש השנה, לאחר תפילת שחרית ולאחר תפילת ערבית.

יהודי סלוניקי - מגישים לסעודת החג מיני מרקחת של פירות ובשעת אכילתם שרים את "שירת הפירות". לאחר מכן מעטרים את השולחן בפרחים ושרים את "שירת הפרחים", הילדים נוטלים חלק בשמחה וכדי שלא יירדמו בליל החג, מספרים להם אגדות על עצים ופרחים.

יהודי מרוקו - מציינים את ליל טו בשבט בהדלקת נרות רבים בבית הכנסת. לאחר התפילה, מזמינים נכבדי העדה את קהל המתפללים לבתייהם לסעודת מצווה. בשעת הסעודה מרבים באכילת פירות.

באלג'יר - "מאומץ" חג זה על ידי עשירי הקהילה, האוספים במשך שנה פירות רבים ושונים ככל האפשר ושומרים אותם בחדרי קירור. בליל טו בשבט מוגשים פירות אלה לחכמי העיר, במסגרת סעודה חגיגית הנערכת לכבודם.

יהודי פרס - עורכים סעודה בבית ה"מולה" - רב העדה. בשעת הסעודה מחלק הרב למסובים כזית מחרוב שהובא מארץ-ישראל ומברכים עליו "לשנה הבאה בירושלים הבנויה".

יהודי עיראק - יש נשים בקהילות ישראל שהניחו צימוקים וממתקים מסביב לגזעי עצים כסגולה לפוריות ולפוריות האילנות.

יהודי בגדד (בבל בעיראק) - סעודת "חג לבלוב העצים" נושאת אופי משפחתי. היא משופעת בפירות ונערכת בבית ראש המשפחה על פירות מזמינים שונים.

יהודי סוריה - הבחורים היהודים בדמשק נוהגים לקנות בטו בשבט לארוסותיהם טבעות, צמידי זהב, זרי פרחים וסלים גדושי פירות. הורי הבנות המאורסות מקבלים מתנות אלה מידי החתנים, מזמינים קרובים וידידים ומקדישים את סעודת טו בשבט לחתניהם.

יהודי חלב - נוהגים לקרוא, בלשון הערבית, את עשרת הדיברות בערב החג.

בני ישראל שבהודו - בקרב עדת בני ישראל שבהודו, וכן בקהילות היהודים בסוריה ובעיראק רווחת המסורת שעליית אליהו הנביא בסערה השמימה הייתה ביום טו בשבט, לפיכך, קוראים הם לטו בשבט בשם "יום עליית אליהו".

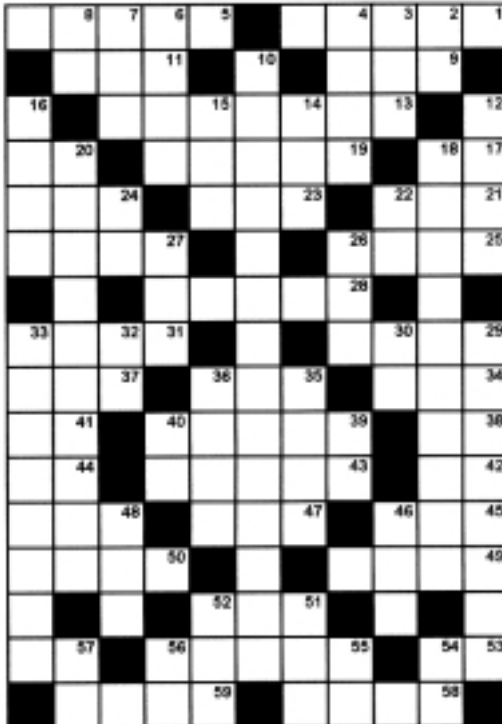
בני ישראל שבהודו עורכים בטו בשבט טקס הקרבת קורבן מן הצומח בדרך הזאת: מניחים צלחת גדושה בפירות ובלחם העשוי מאורז וממתקים על גבי אח המעלה קטורת. בעת שעשן הקטורת הריחני מכסה את צלחת הפירות פותחים בתפילה לאליהו הנביא וקוראים את הפסוקים "ויתן לך האלוהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירוש"... (בראשית כז, כח).

לאחר התפילה / הברכה מחלקים את הפירות לבני הבית.

לוח המודעות מס' 147

תשבץ לט"ו בשבט

מאונך: (1) נביא שבספרו הוזכר חודש שבט בפעם היחידה במקרא בצורה מפורשת; (6) סופר והומוריסטקן ישראלי, חתן פרס ישראל בקטגוריה של תרומה לחברה בשנת תשס"ב, נפטר ב-י"ט בשבט תשס"ה (2005); (9) מודל; (11) כזה היו 60 בחצר המשכן, ועליהם הונחו עמודי החצר (שמות כז); (13) התנחלות בשומרון; (17) תבואה נקייה; (19) מושב בנגב, הוקם ב-1953 במסגרת התנועה מן העיר אל הכפר, נקרא על שם עץ על פי פסוק מישעיה מ"א; (20) לעצמי; (21) צמד; (23) אחת האצבעות; (24) דרגה צבאית (ר"ת); (25) גניחה, בכי מקוטע; (27) אמורה ארץ-ישראל, מפורסם בתקנתו לגבי התקיעות (ראש השנה לד); (28) נואש, נרגז ביותר; (29) עוף בסדרת החסידאים, בעל ציצית בולטת לראשו, שוכן בקרבת מקור מים; (31) עשרת אלפים; (34) הקו הקצר ביותר המחבר שתי נקודות; (35) מזלו של חודש שבט; (37) מילה המסיימת פסוק או פרק ברבים ממזמורי תהילים (כגון: תהילים ג'); (38) סתר, שקט; (39) מושב בהרי-יהודה, נוסד ב-1950 על אדמת הכפר הערבי סאריס; (41) חיית-טרף מגושמת; (42) תוספת של כבוד וברכה לשמו של אדם חי (ר"ת); (43) שמם של מספר תנאים, אחד מהם הוא מעשרת הרוגי מלכות (עבודה זרה יז.); (44) נערה; (45) נוזל המצוי בפה; (47) בנו הצעיר של יהודה מאשתו הכנענית (בראשית ל"ח); (48) סעודה; (49) מתנה, דורון; (50) מפיר אמן; (51) הכושר לקלוט גירויים מהחוץ; (53) קיר; (55) מקום עשיית שמן מזיתים; (57) כאן; (58) כינויה של השבת בו נקראת פרשת בשלח; (59) בגד שמתעטפים בו בעת התפילה.

במאונך: (2) כלי להחזקת נוזלים; (3) גוש עפר; (4) עיר שנחרבה לקראת מסירתה למצרים (1982); (6) כינויו של מפקד הלח"י שנרצח על-ידי הבריטים בכ"ה בשבט תש"ב (1942); (7) שטח אדמה שנועד לעיבוד חקלאי; (*) קידומות לשמות הולנדיים; (10) כינויו של ט"ו בשבט; (12) גדול משוררי תימן, נפטר ב-י" בשבט תקמ"ב (1782); (14) משתוקק; (15) שמחה; (16) תנועה שחברה דגלו בעלייה לארץ-ישראל והמושבות בה, נוסדה ב-י" בשבט תרמ"ב (1882); (18) פסנתרן יהודי דגול, תרם רבות לפיתוח החיים המוסיקליים בארץ, נולד ב-ג' בשבט תרמ"ז (1887); (20) משוררת וסופרת, כלת פרס ישראל לספרות, נפטרה ב-ח' בשבט תש"ל (1970); (22) החלק האחורי בגוף האדם; (24) זקן, איש-שיבה; (26) רעש, השמיע קול; (27) שבט שהקבלה מקשרת אותו עם חודש שבט; (29) טייס החלל הישראלי הראשון, ניספה ב-כ"ט בשבט תשס"ג (2003) כאשר מעבורת החלל "קולומביה" התפרקה בכניסתה לאטמוספירת כדור-הארץ; (30) שור; (32) קול גברי; (33) שיר מפורסם, פרי עטו של 12 מאונך, מושר במיוחד בשמחת הנישואין; (35) אדונים הלוי (920-990), פרשן, משורר ומדקדק בספרד בתקופת תור הזהב, מחבר הפיוט "דרור יקרא לבן עם בתי", מתלמידיו של רבי סעדיה גאון; (36) עיר חכמים שניצלה בעקבות בקשתו של רבן יוחנן בן זכאי מאספסיינוס, אליה עברה הסנהדרין מירושלים (גיטין נ.); (39) מתכופץ; (40) אות באלפבית העברי; (46) לחש, הגייה; (48) מידת נפח ליבש (שבת לא.); (51) בעל-חיים מן היונקים הגדול פרא; (52) החודש החמישי לפי מניין החודשים מתשרי, והאחד עשר לפי מניינם מניסן; (54) קפל בחלק העליון של הבגד; (55) חוץ; (56) עני, אביון; (57) פרוסת-לחם.

ראה פתרונות בסוף הגיליון

יהודי יוגוסלביה - חלק א

יהודי יוגוסלביה חיו במרחב, שלאחר נפילת מסך הברזל, התפצל למספר ארצות, לפי הקבוצות הלאומיות שחיו בהן: סרביה ומונטנגרו, מקדוניה, סלובניה, קרואטיה ובוסניה-הרצגובינה.

למרות השוני, המורכבות והייחודיות של כל קהילה וקהילה שישבה בקרב העמים אשר הרכיבו את יוגוסלביה, יש מאפיינים משותפים לכולם: שמירה על רציפות התודעה היהודית; פיתוח תפישות שונות ויחס לקהילה היהודית בגולה ודבקות ברעיון התחייה הלאומית-יהודית באמצעות מימוש הרעיון הציוני. יוגוסלביה שימשה במשך מאות בשנים זירה למאבקים בין כוחות פוליטיים, כלכליים, דתיים ותרבותיים, שהיו עוינים זה לזה. בתחילה, שלטה בה רומי וביזנטיון ובהמשך, הפכה לחלק מהאימפריה העות'מנית ולבסוף, הייתה חלק מהקיסרות האוסטרית.

ישנם סימנים להתיישבות יהודית בכמה משטחי יוגוסלביה, עוד מזמן האימפריה הרומית. אולם, התיישבות בקנה מידה משמעותי התרחש רק עם גלי הגירה של יהודי ספרד ב-1492.

תחילה הגיעו יהודי ספרד המגורשים לסלוניקי ולקושטא, אך עקב חיפוש אחרי פרנסה, הגיעו הם לבלגרד שבסרביה, לסרייבו שבבוסניה ולסקופיה וביטולה במקדוניה.

קהילות אחרות של יהודים יוצאי איטליה וספרד, כמו בערי הנמל ספליט ודוברובניק. אט אט גדלו הקהילות וגיבשו לעצמן מסגרות של חיים מסורתיים, על פי מורשת אבות והקימו מוסדות קהילתיים.

לצד הקהילות הספרדיות הוותיקות והמבוססות שבאזורים העות'מנים, חיו גם קהילות אשכנזיות רבות. מרביתן התבססו בזמן שהאזור שנשלט בידי האימפריה האוסטרו-הונגרית, בעיקר בבלגרד ובנוביסאד וכן בסלובניה.

עם הגירת היהודים ברחבי האימפריה, כמו קהילות גם בזאגרב וגם בנוביסאד, באוסיק שבסלובניה ובסובוטיצה. ערב מלחמת העולם השנייה, היוו קהילות יהודי אשכנז כשני שליש מכלל יהודי יוגוסלביה.

על אף ההבדלים בפרנסות, בלשון ובנוהגי הדת, קיימו קהילות היהודים (מכל העדות), שיתוף פעולה ביניהן ואירגנו יחדיו את החיים הקהילתיים.

בשנת 1919, שנה לאחר הקמת ממלכת יוגוסלביה, הוקם גם איגוד הקהילות היהודיות הדתיות ביוגוסלביה, שבו היו רשומים כל יהודי הממלכה. בראש עמד הרב הראשי, שייצג את היהודים בפני השלטונות בכל התחומים הקשורים בדת ובצרכי הקהילה: חינוך, סעד וכו'.

כ-80% מכלל יהודי יוגוסלביה נספו בשואה!

תולדות היהודים באזורי יוגוסלביה השונים עד 1918

סרביה

סרביה זכתה לאוטונומיה מידי התורכים בשנת 1830, וזכתה לעצמאות רק בשנת 1878. החזון של הסרבים, לאחד את כל ארצות הסלאביות הדרומיות הוגשם, רק לאחר מלחמת העולם השנייה, שבמהלכה היה עימות קשה ועקוב מדם בין סרבים לקרואטים. חיים יהודים בסרביה היו קיימים עוד מימי הביניים. ראשוני היהודים באו, כנראה, במאות ה-13 וה-14, מעיר הנמל דוברובניק ומאיטליה. אליהם נוספו פליטי רדיפות מהונגריה במחצית השנייה של המאה ה-14, ובמאה ה-16 הגיעו גולי ספרד.

במשך כ-300 שנה, התקיימו בבלגרד שתי קהילות: אשכנזית וספרדית. הם סבלו לעיתים מהתנכלות בזכויות האזרח שלהן, ובעיקר בזכות המגורים והעיסוק במסחר, שהיה אחד מענפי הפרנסה העיקריים. בתקופת התורכים, שיגשגה בבלגרד לא מעט בזכות קשרי המסחר של היהודים עם סוחרים ונציה ואנקונה ועם סינייהם שבסלוניקי ובסופיה. בתקופה זו עברה הקהילה שינויים, עקב בואם של יהודים מאסיה, ממרכז אירופה, מאיטליה ומספרד עם מורשת מגובשת, שהשפיעה על כל תוכני החיים בבלגרד.

היהודים גרו בבתי אבן דו-קומתיים ענקיים, הבנויים סביב חצר רחבת ידיים. הרחובות היו צרים וצפופים, קשרי המשפחה היו הדוקים והייתה נטייה להסתגרות מפני העולם החיצון.

בשנת 1617 נתמנה הרב יהודה לירמה, מקושטא, לכהונת הרב הראשי בבלגרד. הוא הצליח לפתח שם מרכז תורני חשוב. "ספר התשובות" שלו פורסם בידי תלמידו שמחה בן גרשון הכהן, אשר ירש את מקומו וכיהן לצידו של הרב אשר זבולון מסראייבו. רבנים אחרים עסקו במחקר התנ"ך, בדקדוק ובפרשנות. כך למשל מאיר אנג'ל ופוסק ההלכה יוסף אלמוסנינו, בעל "עדות ביהוסף", שפורסם ב-1711 על ידי בנו. המגמה השולטת בכתבי הרבנים והמלומדים היא, ליישם את ההלכה בחיי היומיום.

בתקופת שלטון התורכים, הייתה מרבית האוכלוסייה הסרבית כפרית, אך במאה ה-19, עם קבלת העצמאות, צמח בסרביה מעמד סוחרים מקומי, שהחל לעמוד בתחרות עם היהודים. על רקע זה נחקקו חוקים המפלים את היהודים לרעה: בשנת 1846 פורסם חוק שאסר על היהודים איסור במסחר, או בעלות על נכסים. תנאי המגורים היו קשים. הם היו דחוסים ברובע שבין התורכים לסרבים, תחת האיסור להתגורר בערי השדה ואף לסחור בהן (זולת יהודים בעלי נתינות זרה). כל אלה הביאו אותם להגירה ובמקרים אחרים, ביקשו את עזרת האירגונים היהודיים, כמו: כ"ח או נציגי מעצמות זרות.

החל מ-1889 חל שינוי משמעותי. יהודים הוכרו כשווים בפני החוק, הפכו להיות ברי-גיוס ומאבקם לביטול האפליה כלפיהם ביחס לזכות המגורים, קיבל משנה תוקף. היה זה מאבק עיקש שפירות בצידו: המאבק זכה להכרה בקונגרס ברלין בשנת 1878. לבסוף בשנת 1888 הוכרו הזכויות האזרחיות של היהודים ובוטלה האפליה על בסיס דת.

חיי התרבות בסרביה

ב-1818, נבנה בית מדרש בבלגרד. בתקופת כהונתו של יחיאל רוסו הוחל בענייני הרישום של בני הקהילה בשפה המקומית. הקהילה האשכנזית התפתחה בנפרד, מבחינת חיי הדת והמוסדות הקהילתיים. ב-1819 הוקם בית כנסת אשכנזי ולקראת סוף המאה ה-19 זכתה הקהילה היהודית - האשכנזית להכרה בתור קהילה אוטונומית על ידי השלטון.

מתקופה זו החלה צמיחה של האוכלוסייה היהודית, שגדלה מ-2,600 יהודים ב-1890 עד לכ-8,000 ב-1930. בשנת 1939 היו בבלגרד 10,400 יהודים, מהם 8,500 ספרדים וכ-1,200 אשכנזים.

מוסדות החינוך, כללו תלמודי תורה למסגרותיהם, שפת ההוראה הייתה לאדינו, ומאוחר יותר לימדו בסרבית ובגרמנית. לקראת סוף המאה ה-19 החלו ילדי היהודים מבקרים בבתי ספר ממלכתיים ובנוסף, ניתנו להם לימודי דת. רכישת השכלה חילונית ומקצועית, אפשרה ליהודים להשתלב בכל תחומי העשייה, בעיקר במקצועות החופשיים והטכניים. אף שבמרבית הזמן השפה השולטת בפי יהודי בלגרד הייתה לאדינו, נוסד בבלגרד ב-1837 בית דפוס יהודי, היחידי בבלקן ומחוץ לסלוניקי ואיסטנבול. בבית דפוס זה ראו אור בעברית כתבי הרב יהודה חי אלקלעי, משה דוד אלקלעי, ד"ר שמעון ברנפלד, יעקב חי אלטרץ ואחרים.

וויוודינה

זהו חבל ארץ בתוך סרביה, ששכנו בו קבוצות אתניות שונות: סרבים, הונגרים, רומנים וגם גרמנים. האזור היה תחת שלטון הונגריה, נכבש על ידי התורכים במאה ה-16 ולבסוף, במאה ה-19, היה תחת השלטון האוסטרי.

קיבוצי יהודים נזכרים בוויודינה במאה ה-16, כאשר הם שימשו בעת מלחמת השחרור מהתורכים כספקי הצבאות האוסטרים. בתעודה אוסטרית מסוף המאה ה-17, מוזכר שמו של סלומון הירשל, שכנראה היה הנשיא הראשון של קהילת יהודי נובי-סאד.

בראשית המאה ה-18, הקהילה בנובי-סאד שילמה מס סובלנות ועל היהודים חלו הגבלות מיוחדות. מכיוון שנאסר על הבנים הבכורים במשפחות להינשא, נהגו בנים אלה לעזוב את המקום ולנדוד ליישובים יהודים אחרים, (לרוב להונגריה).

מלבד הקהילה היהודית בנובי-סאד, קמה קהילה בסובוטיצה ובסומבור, בסנטה, בזרניניץ ובפאנצ'בו. בקהילות היו מוסדות חברת קדישא, גמילות חסדים, ישיבות ובתי תלמוד תורה.

ב-1933, בתקופת שלטונות של יוזף השני, קיסר אוסטריה, הוטל על היהודים החובה ללמוד בבתי-ספר יסודיים גרמניים או הונגריים. יהודי שלא רכש השכלה מתאימה, לא הורשה לפתוח עסק מסחרי ואף לא להינשא. בית הספר היסודי הראשון בנובי-סאד נוסד ב-1802, ובהמשך נפתחו ביישובים היהודיים חמישים ושמונה בתי תלמוד-תורה.

הקהילות היו של בני העדה האשכנזית, אך נחלקו לרפורמים ולאורתודוקסים. בנובי-סאד ובסובוטיצה, הוקמו בתי כנסת מפוארים במיוחד. בסוף מלחמת העולם הראשונה היו בוויודינה שלושים אלף יהודים. לאחר המלחמה, חלקם היגרו (בעיקר לארה"ב) ונותרו עשרים אלף יהודים.

באזור קוסובו חיו, בין שתי מלחמות העולם, יהודים בשתי ערים. ארבע מאות נפש בפרישטינה, ומאה ושלושה עשר נפש בקוסובסקה ובמיטרוביצה. הקהילות בקוסובו נכחדו ברובן בשואה.

אזור מקדוניה

מקדוניה היא חבל הארץ שבה יש עדות לנוכחות יהודית עוד מהמאה השלישית והרביעית. קהילות יהודיות התקיימו בערים: סקופיה, ביטולה, שטובי, אוכריד, סטרומיצה ודויראן.

בתקופת כיבוש התורכי, גדלו הקהילות המקדוניות באמצעות יהודים שהגיעו מערי האימפריה. העיר ביתולה, היתה מרכז יהודי חשוב. לעיר הגיעו גם רבים מגולי ספרד ופורטוגל, וכן מן העיר אוולניה שבאלבניה.

בעיר זו ישב שלמה מולכו וכאן נכתבה יצירתו: "ספר המפואר". בביטולה ישבו רבנים ידועים כמו: אברהם די בוטון, בעל "מחזה אברהם" במאה ה-18, ורבי אברהם גר-צדק מיוון, שלאחר גיורו הפך לרב בסלוניקי, קודם בואו לביטולה.

תלמודי תורה היו קיימים במקדוניה עוד במאה ה-16, ומסוף המאה ה-19 קיימה כ"ח (כל ישראל חברים) בית ספר לנערים. מאוחר יותר נפתח בית ספר לנערות. היהודים עסקו במסחר וקידמו את מעמדה הכלכלי של סקופיה, שבה נטלו חלק רב בקידום כלכלתה של העיר.

כבר במאה ה-15 הייתה בעיר קהילה שהלכה והתעצמה עם בוא יהודי ספרד ופורטוגל. בקרב יהודי מקדוניה, התקבלו באהדה רעיונותיהם המשיחיים של דוד הראובני, שלמה מולכו ושבתי צבי. נתן העוזי, שמת בסקופיה. למחרת בואו, זכה לתמיכת רבני מקדוניה, למרות החרמות שהוטלו עליו במקומות האחרים.

בממלכת יוגוסלביה בעת החדשה, חיו במקדוניה למעלה משבעת אלפים יהודים, מרביתם ספרדים ומיעוטם אשכנזים.

סלובניה

היהודים הראשונים הגיעו לסלובניה בשנת 1080, שאוכלוסייתה קתולית ושהייתה בחסות הרפובליקה של ונציה. בעקבותיהם באו יהודים שנרדפו במקום מושבם

בעת מסעי הצלב. הישוב התקיים מסוף המאה ה-11 ועד לגירוש בסוף המאה ה-15. סוחרים יהודים השתלבו יפה בפעילות המסחרית והקימו בתי כנסת בלובליאנה (בירת סלובניה) ובחבל קריין.

במאה ה-14 סבלו יהודי סלובניה מרדיפות דת, עקב עלילות למיניהן. על מבנה החברה היהודית בסלובניה ניתן ללמוד מכתבי אחד מרבני סלובניה (בשו"ת), שעסק בנושאים הלכתיים: ישראל בן פתחיה - איסרליין, שחי בין השנים 1390-1460. רב זה היה פוסק הלכה, פרשן ופייטן. על פי עדותו, עסקו היהודים בתעשיית עצים ובהובלת מוצאי העץ באסדות על פני הנהרות ואף שימשו מתווכים בין כורתי העצים לצרכניהם. רבים מהם היו בעלי מלאכה וחלקם, עסקו בסחר יינות, במסחר בבקר וביבוא אריגים ותכשיטים. מיעוטם היו מוכסים, חוכרי מיסים וגובים.

עם התפתחות פעילות האינוקוויזיציה בעולם הקתולי במאה ה-15, הופיעה גם בסלובניה דרישה לגרש את היהודים ואכן, הקיסר האוסטרו-הונגרי הוציא בשנת 1515 צו גירוש ליהודים. הגירוש בפועל נעשה בשלבים ונמשך עד למאה ה-18. אמנם חלק מהיהודים חזרו, בזכות העובדה שהוענקו להם זכויות אזרחיות ב-1867, אך מספרם לא היה משמעותי. רק באזור פרקומורייה התקיימו מספר קהילות קטנות של יהודים.

על פי נתונים משנת 1910, חיו בסלובניה 146 יהודים ורק אחרי מלחמת העולם השנייה, קמה בלובליאנה קהילה יהודית קטנה.

קרואטיה - סלובניה ודלמטיה

במחוזות הללו חלו החל מזמן האימפריה הרומית ועד המאה ה-19 חילופי אוכלוסין ושלטון מרובים, ורק לעת "אביב העמים" באירופה במאה ה-19, בראשותו של המשורר ליודביט גיא, והייתה הראשונה שהעמידה את חזון האיחוד בין העמים הדרום סלביים המפורדים, במסגרת ישות אתנית ומדינית משותפת. על המודעות הלאומית עשויה להעיד גם העובדה, שכבר ב-1866 נוסדה בזגרב האקדמיה היוגוסלבית למדע ולאמנות. לימים, עתידה הקהילה היהודית בזגרב להצמיח מקרבה את המנהיגות הציונית של יהדות יוגוסלביה.

כאמור, במאה ה-19 קמה תנועה לאיחוד העמים הסלביים שבדרום אירופה, לאחר שבמאות הקודמות חיו תחת שלטון ההונגרים והתורכים לחילופין.

הקהילה היהודית במחוזות אלה נזכרת עוד במאה הששית בסלונה אשר בקרואטיה, ומהמאה השביעית עברה קהילה זו לעיר הנמל ספליט. ברשומות של העיר נזכר קיומו של בית כנסת בשנת 1397. בעיר זגרב, היה קיים ישוב יהודי מהמאה ה-12, עד שנדחק על ידי מדיניות הגירוש של האימפריה האוסטרו-הונגרית. זה קרה ב-1456, שלושים שנה לאחר גירוש יהודי סלובניה. כעבור זמן שבו היהודים לקרואטיה, לאחר גירוש נוסף ב-1527, והישוב התחדש רק בסוף המאה ה-18.

דלמטיה

היהודים ישבו במחוז זה בערי החוף והיו פעילים מאוד בחיי המסחר. למעשה, הקהילה הייתה מורכבת מיהודים מפליטי אשכנז, שנקראו: "אשכנזים". יהודים שבאו משטחי ביזנטיון שנודעו כ"יהודי המזרח", ואילו מגורשי ספרד ופורטוגל נקראו: "יהודי המערב". רבים מיהודי ספליט היו במקור מוונציה, שאיתה עמדו בקשרי מסחר הדוקים.

יהודים שחיו תחילה בעיר סלונה, אשר נחרבה בידי פלישת הברברים במאה השביעית, היו בין מקימי היסודות לעיר ספליט. במאות ה-14 וה-15 הוענקו ליהודים, על ידי מועצת העיר זכויות יתר, כולל היתר לניהול מסחר סיטונאי וקמעונאי, וזאת כאות הוקרה על תרומת היהודים לפיתוח העיר ולשיגשוגה. משנת 1573 קיים בספליט בית קברות יהודי.

גם בעיר דוברובניק התבססה קהילה יהודית מראשית המאה ה-15, והישוב היהודי התקיים ברציפות במשך מאות בשנים. היהודים זכו לשוויון אזרחי מראשית המאה ה-19. הגרעין המרכזי בין יהודים אלה היו: מגורשי ספרד, אשר יצרו קהילה מבוססת ומאורגנת, שאפילו בחרה נציג (קונסול), שהיה אחראי, בין השאר, על גביית המיסים לאוצר הרפובליקה של דוברובניק.

אמנם בראשית המאה ה-16 הייתה פעילות אנטי יהודית מידי הכנסייה הקתולית, אך כבר מ-1532 חזרו היהודים לדוברובניק, שעם חלוף הזמן הקימו בעיר גטו יהודי בפרבר העיר.

בדוברובניק קשורים שמות של כמה רופאים יהודים וגם עלילת דם ידועה לשמצה, שבה נהרג הרופא המצטיין משה. לאחר תקופה ארוכה בה נמנעה הרפובליקה של דוברובניק להעסיק רופאים יהודים, נשתנה יחסה אליהם ובשנת 1543, נתקבל הרופא יצחק למשרה ממשלתית, אחריו המנתח אברהם ובעקבותיו גם חתנו, יוסף אמאטוס לוזיטאנוס (1511-1568), מגדולי הרופאים וחוקרי הרפואה בתקופת הרנסאנס ותאורטיקן מבריק בתחומו, בן להורים אנוסים מפורטוגל, קיבל את הצעת הרפובליקה של דוברובניק לכהן בה כרופא העיר, שאלה הגיע מאנקונה שבאיטליה. הוא גר בדוברובניק שלוש שנים, משנת 1555 עד 1558, שם טיפל בנכבדי העיר ועסק במחקריו, קודם שעבר לסלוניקי.

רופאים דגולים אחרים שבאו בעקבותיו היו: שמואל אביתר, ליאון קביליו ודוד ריבר, שהועסקו על ידי שלטונות דוברובניק, למרות התנגדותם הנמרצת של הכנסייה והוותיקן.

דוברובניק זכתה במאה ה-15 לשיגשוג ופריחה תרבותית ואומנותית. סופר ידוע היה ישעיהו כהן בשמו

הספרותי דידקוס פירוס, הוא היה בוגר אוניברסיטת סלמנקה, נדד ולמד באוניברסיטאות אירופה. אסופת כתביו של דידקוס פירוס יצאה לאור בוונציה בסוף המאה ה-16. שירתו, שנכתבה בלטינית, הושפעה מהוגי הדעות שבזמנו והייתה בעלת מודעות היסטורית ומגמה חינוכית בולטת.

שניים מבין דורו: שלמה אוהב ואהרון הכהן, עסקו במשותף בפירוש המקרא על יסוד לימודיהם שנרכשו בבתי מדרש באיטליה.

במאה ה-17 הייתה נסיגה כלכלית בדוברובניק, שהשפיעה גם על מצבם של היהודים. יותר מכך, העלילו עלילת דם נגדם. מאורע זה נודע בשם: משפט ישורון, בו הואשם יצחק ישורון ברצח נערה. הדברים הגיעו לידי כך, ששלטונות הרפובליקה הוציאו צו גירוש של כל היהודים ב-1623.

ישורון עצמו, לאחר עינויים וכליאה, זכה לחנינה, שוחרר ועלה לירושלים. רעש גדול החרیب את העיר דוברובניק במאה ה-17 ומאז, אין עדות לחיים יהודים במסגרת של קהילה מאורגנת. היהודים העדיפו להתיישב באזורים אחרים והגיעו לשם מהונגריה, מצ'כיה, ממורביה ומבורגנלנד.

לקראת סוף המאה ה-18, התחילו היהודים להתיישב בזגרב, בירת קרואטיה (1806) וגם באסייק, בירת סלבוניה, שבה התקיימה עד 1890 הגדולה שבקהילות קרואטיה. בתחילת המאה ה-20, חיו במחוזות קרואטיה, סלבוניה ודלמטיה 20,000 יהודים.

קהילה קטנה נוספת, סמוכה לאזור זה, היא קהילת העיר רייקה, שבה היו יהודים אשכנזים וספרדים. בראשית המאה ה-20 היא מנתה 2,000 איש.

ביבליוגרפיה:

- קטן בן-ציון, דינה. **יהודי יוגוסלביה**. מרכז ההסברה שירות הפרסומים, 1986.

א. טו בשבט

1. פתיגאים (לילד)

המשתתפים יושבים במעגל ואחד מהחניכים יוצא מן החדר.

מהלך המשחק: בוחרים בפתגם למשל: "צדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו".

- החניך שיצא מן החדר נכנס ושואל את המשחקים אחד לאחד שאלות משאלות שונות.
בתשובותיו של כל אחד ואחד צריכה להיות מילה אחת של הפתגם לפי הסדר - ראשון-ראשון ואחרון-אחרון - למשל "היוצא" שואל את המשחק הראשון: מה השעה? והלו חייב להכניס במשפטו את המילה "צדיק", והוא משיב "מה תאמר על ה**צדיק** הזה? אינו יודע את השעה, ואתה צא והאמן לו, וכי אינך יודע שהשעה היא...".
- את המשחק השני שואל "היוצא" מה שלומך? והלו משיב "מה שלומי? וכי אינך יודע? אני נקלע בזמן האחרון **מצרה** אל צרה ואין מנוח לנפשי" וכ'.

המטרה: "היוצא" משתדל לגלות את הפתגם על ידי צירוף המילים המיוחדות הנשמעות כבאקראי בתשובות הנשאלים.

כללים: "היוצא" רשאי לשאול שלושה מחזורים שאלות, כלומר פי שלוש ממספר המילים שבפתגם. את המספר מוסרים לו מיד בהיכנסו לחדר.

סיום: שאל את כל שאלותיו ולא מצא - נקנס.

- מחלקים את הקבוצה לתתי קבוצות.

הערה: בכוונה תחילה נבחר כאן פתגם קשה כמו: "צדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו", שמילותיו אינן יומיומיות וצריך להתחכם להן ולהבליען בלא שתבלוטנה יותר מדי במשפט בלתי מחוכם ואילו משפט כגון: "אם אין אני לי מי לי" קל מאוד להבליע המילים. ו"היוצא" יתקשה בגילוי הפתגם.

2. אבמר נביאס בצלמא א-ח (לחיצ'ניס וכו')

- א איש אשכולות, אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי הקיר, אם לא זרעת לא תקצור, אליה וקוץ בה, אילני סרק קולם הולך.
- ב בחור כארז, בול עץ, בור ועם הארץ, באין זקופין כשעורים והולכים להם נמוכים כעדשים.
- ג גרורת דרבי צדוק, גודע את הענף שעליו הוא יושב, גזע האנושי, גידולי בר.
- ד דחה בקש, דבר אל העצים ואל האבנים, עץ הדעת, דגן שמים.
- ה הבטיח הרים וגבעות, היכה שורש, הקדים קנה לוושט, התפוח אינו נופל רחוק מהעץ.
- ו וישמן ישורון ויבעט, והיה כעץ שתול על פלגי מים, ויצא חוטר מגזע ישי.
- ז זהב האדמה, זרע מרעים, זרע את המקום במלח, זרע אל קוצים.
- ח חיפש מחט בערימה של שחת, חרש בעגלתו של אחר, חג האסיף, חג הקציר.
- ט טעם גן עדן, טענו חיטים והודה לו בשעורים.
- י יערות בראשית, יצא ואזניו מקוטפות, ישב תחת גפנו ותחת תאנתו.
- כ כזית, כפות תמרים, כילה קוצים מן הכרם, כפתור ופרח, כעץ כן פריו.
- ל לא מכל אורן יעשה תורן, לא דובים ולא יער, לא על הלחם לבדו יחיה האדם.
- מ מלא כרימון, משענת קנה רצוף, מרוב עצים לא יראה יער, מלח הארץ.
- נ נפל לידו כפרי בשל, נוצר תאנה יאכל פריה, נעץ קנה במקום.
- ס נאחז בסבך, אילן סרק.
- ע (לדבר) על עצים ועל אבנים, עלה על קרקע, עלו בקנה אחד.
- פ פרי מעלליו, פרי בטן, פירותיו מעידים עליו, פרי מגדים.
- צ צדיק כתמר יפרח, צמח בל יעשה קמח, צבר, איש צמח, צמרת.
- ק קש יבש, הצמיח קרן לפלוני, קליפת השום, קשה כאגוז, הקש ששבר את גב הגמל.
- ר ראש כרוב, ראש השנה לאילן, רעה בשדות זרים.
- ש שושנת הרוחות, שלח את הזמורה אל אפו, שלח לחמך על פני המים.
- ת תוכו אכל קליפתו זרק, תלה עצמו באילן גדול, תבואת שפתיים.

הגדרות לניבים ומושגים שלעיל

- א אדם הבקיא בענפי מדע שונים; אם גדולים נפלו בצרה איך יימלטו ממנה החלשים?; אם לא השקעת עבודה בדבר, לא תראה פרי; משל לדבר שהוא בכללו טוב, אלא שיש לו פגם קטן, משל לאדם שהוא ריק מדעת, שהוא קופץ בראש.
- ב בן חיל; כינוי לאדם קשה תפיסה; ריק מכל ידיעה; באו ברוב גאווה וחזרו בבושת פנים.
- ג משל לאדם כחוש וצנום ביותר, הורס בסיס; בני אדם; צמחים הצומחים בלא שטיפל בהם אדם.
- ד נתן תירוץ קלוש; דבר אל אוזן לא שומעת; כינוי לאחד העצים שהיה בגן עדן; כינוי מקראי מליצי למן שאכלו בני ישראל במדבר.
- ה הבטיח הבטחות רבות; התאזרח; בלע מזון לא בדרך הנכונה, הבן דומה לאביו.
- ו אדם שמרד מרוב כול; תיאור הצדיק בספר תהילים; נבואה על משיח בן דוד.
- ז נפט; בנים רשעים; החרیب את המקום; טרח ועמל לשוא.
- ח משל למי שמתייגע על דבר שאין כל תקווה להשיגו; נסתייע באחר לשם מעשה עורמה; חג הסוכות; חג השבועות.
- ט דיבור של שבח למאכל ערב, הודה לו בעניין שאינו ממין הטענה.
- י יערות קדומים ביותר, יצא בבושת פנים; חי על אדמתו בשלום ובשלווה.
- כ שיעור הקטן ביותר שקבעו חכמי התלמוד במאכלות, בדיני טומאה, באיסור והיתר; כינוי ללולב; ביער את הרשעים מקרב החברה; נאה או נחמד; הבנים דומים להוריהם.
- ל לא כל אדם ראוי לגדולה; לא היו דברים מעולם; אין די לו לאדם בסיפוק צרכיו הגופניים.
- מ מלא וגדוש; כינוי לאדם שאי אפשר לסמוך עליו; מרוב טיפול בפרטים קשה לתפוס את העניין, עיקרו ותמציתו.
- נ הגיע אליו בקלות; הטורח בדבר סופו שיבוא על שכרו; קנה לו אחיזה.
- ס הסתבך; עץ שפריו אינו טוב למאכל אדם.
- ע על הכל בכל; התיישב; התאימו זה לזה.
- פ הגמול למעשיו; צאצאים; תוצאות מעשיו מעידות עליו; פרי משובח.
- צ עץ המסמל את הצדיק; מעשה שאין עמו תועלת; כינוי למי שנולד בארץ-ישראל; כינוי לאדם שהגיע בכוחות עצמו לדרגה גבוהה; השכבה העליונה בשלטון.
- ק סמל לדבר חלש ונטול ערך; נתן לו עוז וכוח; דבר קל ערך ונטול חשיבות; תקיף בדעתו; משל לדבר קל ערך שהכריע את הכף וגרם למשבר רציני.
- ר לא חכם; כינוי לטי"ו בשבט; ספג מתרבותם של עמים אחרים.
- ש שרטוט המראה את כיווני ארבע רוחות השמים, מאס וזלזל בו, כדאי לנסות גם אם לא רואים מיד את התוצאות.
- ת הוציא את העיקר מן הטפל; הסתמך בדבריו על אדם גדול; התועלת שיצאה מן הדברים.

3. אִינוּלָא - בְּרָכּוֹת וּמַצּוּוֹת הַתְּלוּיֹת בָּאָרֶץ

פעולת הרכזות של המורות החיילות באגף לתרבות תורנית - קהילה וקל"ע התשנ"ט

מטרה: הכרת המצוות התלויות בארץ

(רצוי להכין לוח מונופול גדול כדי שכמה שיותר חניכים יוכלו לשחק!)

יש להכין:

א. קוביית משחק גדולה, עשויה פוליגל/בריסטול קשיח.

ב. עצים קטנים מקרטון/בריסטול (במקום בתיים).

ג. שטרות כסף (אפשר לצלם שטרות אמיתיים).

ד. כרטיסי "צו" (פקודה) וכרטיסי "הפתעה".

על לוח מסלול המונופול מדיקים תמונות של פירות וירקות, ודברי מאכל נוספים (לדוגמה: עוגה, סלטים, פִּיֶּה...). כל משתתף הנעצר במשבצת שמודבקת בה תמונה, צריך לומר מה מברכים לפני ואחרי (לדוגמה: תפוח - "בורא פרי העץ" - "בורא נפשות..."). לבדיקה עצמית תימצא התשובה אצל המנחה.

דוגמאות לכרטיסי "צו-פקודה"

- נטעת עץ מאכל, עליך לחכות 3 שנים עד שלא ייחשב עורלה - המתן 3 תורות.
- הגיעה השנה הרביעית של העץ, עליך לפדות את הפירות בפרטה כדי שתוכל לאכול את הפירות - המתן תור.
- הגיעה שנת שמיטה, התקדם למשבצת הקרובה אליך שמופיעה בה הסיפרה 7.
- כמשתתף במבצע "ארץ ישראל יפה" אתה מתבקש לתרום 50 שקלים.

דוגמאות לכרטיסי "הפתעה"

- הקרן הקיימת מזמינה אותך לנטוע עץ לקראת יום הולדתך - התקדם 2 צעדים.
- העצים שנטעת כבר מותרים באכילה - התקדם 3 צעדים.
- הגיע ראש השנה לאילנות - התקדם לתחילת המסלול וקבל כסף לקניית עצים.
- פעלת למען שימור הטבע - קבל 100 שקלים.
- יזמת פעילות בנושא בטיחות ביער - קבל תור נוסף.

- הגיעה שנת היובל - קיבלת תור נוסף.
- הממשלה רוצה לבנות כביש שיעבור באמצע היער שלך. אתה מקבל 200 שקלים לרגל הפרויקט.

דוגמאות לכרטיסי "מצוות"

- תרומות ומעשרות
- בל תשחית
- עורלה
- מתנות עניים
- שביעית
- יישוב הארץ

רצוי מאוד להתעכב ולהסביר לחניכים על מצוות שנתקלים בהן במשך המשחק. אפשר גם לגוון על ידי כרטיסים עם פסוקים או עם מדרשים מתאימים. למשחק אין סוף, המנצח הוא החניך שצבר את מירב הכסף. ליתר רעיונות למצוות התלויות בארץ אפשר להיעזר בחוברת "כזה ראה וחדש" - פעילויות והפעלות לחודשי השנה ולמועדי ישראל, כך ב.

חוקי המשחק

- כל משתתף מקבל בתחילת המשחק 200 שקלים.
- כל משתתף שמגיע לנקודת ההתחלה מקבל 100 שקלים נוספים.
- אחרי סיבוב אחד, כל משתתף יכול לרכוש עצים על פי המחיר הנקוב על גבי המשבצות.
- אפשר להרוויח כסף על ידי השלמת פתגמים הקשורים לנושא.
- כל משתתף שנעצר במשבצת של עץ צריך לשלם קנס לבעליו.

4. האזן ככל השנה (lc)

- יש לבקש מהחניכים שידמיינו לעצמם שהם עץ מסוים ועליהם לבסס את בחירתם.
- ניתן להיעזר בדוגמאות הבאות:

תמר

למה נמשלו ישראל לתמר?

מה תמרה זו אין בה פסולת אלא: תמרים לאכילה, לולבין לחלול חריזות (כפות) לסיכוך, סיבים לחבלים, סנסיניים לכברה, שפעת קורות לקרות בהן הבית, כך הם ישראל - אין בהם פסולת, אלא מהם בעלי מקרא, מהם בעלי משנה, מהם בעלי אגדה, מהם בעלי מצוות, מהם בעלי צדקות.

אמר רבי דב-בר, המגיד ממזריטש: זה שנאמר "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה", ללמדך כי יש שני סוגים של צדיקים: המעורבים בדעת עם הבריות, מלמדים אותם ומקריבים אותם אל התורה והמצוות: וצדיקים המתבודדים בד' אמות שלהם ויושבים על התורה ועל העבודה. הראשונים הם כמו תמר - נושאים פירות, מזון - מחיה לארץ ולדרים. והאחרונים הם כמו הארז - נעלים וגבוהים, אבל עקרים מן הפירות.

גפן

היין קיבל ברכה חשובה יותר מפני שהוא סועד את הלב, משמח אנשים שנאמר: "יין ישמח לבב אנוש". ומה גם - שמשקה היין משתבח עם השנים ונעשה מתוק יותר.

למה נמשלו ישראל לגפן?

אלא מה הגפן כשבעליה מבקשים שתשביח מה הם עושים? עוקרים אותה ממקומה ושותלים אותה במקום אחר והיא משתבחת. כך, כיוון שביקש הקב"ה להודיע ישראל בעולם מה עשה? עקרים ממצרים והביאם למדבר והתחילו מצליחים שם. קיבלו את התורה ויצא להם שם בעולם (שמות רבה, מד).

חרוב

חוני המעגל היה מהלך בדרך. ראה אדם נוטע חרוב. אמר לו: החרוב לכמה שנים נותן פירות? אמר לו: לשבעים שנה. אמר לו: כלום יודע אתה שתחיה שבעים שנה? אמר לו: מצאתי את העולם בחרובים; כשם שנטעו אבותי לי, אף אטע אני לבניי.

תאנה

נוצר תאנה יאכל פריה - למה נמשלה תורה לתאנה? שאלו והשיבו: כל הפירות יש בהם פסולת: תמרים, יש בהם גרעינים, ענבים, יש בהם חרצנים, רימונים, יש בהם קליפין, אבל תאנה, כולה יפה לאכול, כך דברי תורה, אין בהם פסולת.

האיזק כעץ השדה (ב)

כי האדם עץ השדה - ביטויים, פתגמים, אמרות ודימויים (פעולות והפעלות).
אבותינו היו חקלאים, בעיקר. הם עסקו בעבודת האדמה, ולכן הייתה לשונם עשירה בדימויים מעולם הצומח. התנ"ך והתלמוד עשירים בביטויים כאלה ולשוננו מתייפה בהם.
בכל אחד מן המשפטים שלפניכם חסרה אחת מן המילים המופיעות ברשימה. שבץ אותה במקומה.

- א. יוסי הוא בחור _____
- ב. דני בריא, חזק וחסון _____
- ג. ניצה מלאה בעיות _____
- ד. קומתו דמתה _____
- ה. נתלה _____ גבוה
- ו. אדם זה - _____ במשפחת חכמים
- ז. _____ למשפחה מיוחסת
- ח. משפחה _____ מאוד
- ט. _____ לבית-ישי
- י. יפה _____
- יא. הביטויים האלה _____ היטב בשפה העברית.

רשימת המילים

1) כרימון 2) כפרח 3) השתרושו 4) כארז 5) כאלון 6) חוטר 7) נצר 8) ענפה 9) באילן 10) שורשו 11) לתמר
ראה פתרונות בסוף הגיליון

ב. 900 שנה לפטירתו של רש"י "המורה הגדול"

1. "קירות מדברים" - עיצוב קיר על רש"י

במוסדות חינוך רבים מקובל להיעזר בקירות כדי להעביר מסרים אמוניים אקטואליים, חינוכיים, חברתיים, ארגוניים, לימודיים ועוד. התוצרים שעל הקירות הם פרי תהליך חינוכי, לימודי, חברתי, ערכי, שנעשה בדרך כלל בקבוצות קטנות והם מוצגים על הקירות בצורה מושכת עין על מנת לחשוף אותם לקבוצות אחרות בקהילת המוסד החינוכי ולהעביר את המסרים הטמונים בהם.

מטרות:

1. לאפשר לבני הנוער לתת ביטוי לעמדות, רגשות ודעות לגבי נושאים דתיים-ערכיים אקטואליים וחברתיים.
2. להציג בפומבי בפני קהילת המוסד החינוכי נושאים דתיים אקטואליים שעלו לדיון ולבירור בקבוצות השונות, ואת תוצרי הקבוצות.

עזרים:

- בריסטולים, קרטון ביצוע, עיתונים, מספריים, דבק, טושים, צבעי גואש, מכחולים, קופסאות קרטון, סכין חיתוך, תמונות רלוונטיות, לוחות לתצוגה.
- אוסף מדרשים ופירושים על דמות או על הנושא.

הנחיות לעיצוב "קירות מדברים" על דמותו של רש"י

- התוצר הקבוצתי צריך להיות כרזה על הקיר המושכת את העין, אסתטית, שיש בה תוכן מעניין ומאתגר והיא מזמינה את הצופים להגיב על הכתוב. לפניכם מיגוון רעיונות לעיצוב הכרזה:
- קראו וחפשו בספרים / באתרי אינטרנט קטעים קצרים, כתבות ותמונות רלוונטיות.
 - השתמשו במיגוון מסגרות, צבעים וצורות גיאומטריות להבלטת נושא, רעיון, עיקרון מרכזי.
 - חברו או גזרו מהעיתון כותרות המשקפות את המסר המרכזי שבכתבה באופן קצר, קולע ומושך תשומת לב.
 - צרפו סמלים, תמונות והוסיפו להם כיתובים מאתגרים.
 - הוסיפו פנייה לקוראים להגיב על הכתוב. הפנייה תהיה באחת או יותר מהדרכים הבאות: שאלות פתוחות, פינת המכתבים, בקשה להשלמת מידע, שאלה או חידון.
 - שימו לב שלא ליצור עומס יתר, שכן אז יאבד הנושא הכתוב בתוך בליל הצבעים והצורות.

יתרונות המיתודה:

- מאפשרת לבני נוער לבטא רעיונות ומסרים באמצעות כישורים מגוונים (גרפיקה, ציור, איור, פיסול ועוד).
- מציבה אתגר לבני הנוער לבטא בצורה חזותית אמנותית, רעיונות ומסרים חברתיים-ערכיים.
- מרחיבה את מעגלי ההתייחסות לנושא על ידי עידוד הצופים להגיב ולהוסיף לנושא, ויצירת רב שיח בין המשתתפים.
- משקפת את התהליכים החינוכיים ואת הנושאים החברתיים-ערכיים שהמוסד החינוכי מתייחס אליהם.
- משתפת את בני הנוער ומעודדת אותם לעסוק בנושאים אקטואליים-אמוניים ולהמחישם בבית הספר ו"לרענן" את חזות בית הספר.

2. כניני רש"י

מטרות:

להצביע על מוסר ההשכל שבפניני רש"י כמודל לאימוץ באורחות יום-יום.

דוגמאות מפניני רש"י

בראשית א, כו - **בריאת האדם**

ד"ה [=דיבור המתחיל]: **נעשה אדם** - אף על פי שלא סיעוהו ביצירתו ויש מקום למינים לרדות לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומידת ענווה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן.

שמות יז, ט - בשלח - **בחירת לוחמים להילחם בעמלק**

ד"ה: **"בחר לנו"** לי ולך... השווהו לו. מכאן אמרו "יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך".

שמות יט, ה - יתרו - **התנאים כדי להיות עם סגולה**

ד"ה: **ועתה** - אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך, שכל התחלות קשות.

שמות - **בני ישראל בעבודות מצרים**

שמות ב, יד - ד"ה: **למה תכה** - אף על פי שלא הכהו נקרא רשע בהרמת יד.
יתרו (שמות יט, א) ד"ה: **ביום הזה** - בראש חודש. לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא. מהו ביום הזה? שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאילו היום ניתנו.

בראשית א, א - בחירת עם ישראל

ד"ה: מה הטעם פתח בבראשית? שאם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעת גויים, הם אומרים להם: כל הארץ של הקב"ה היא הוא בְּרָאָה וְנִתְּנָה לאשר ישר בעיניו ברצונו נִתְּנָה להם וברצונו נִטְלָה מהם וְנִתְּנָה לנו.

מקורות נוספים: בראשית כט: יט, בראשית ל: א, שמות ז: יט, דברים א: א.

משימה קבוצתית

שאלות לדיון

1. איזה ערך מרכזי עולה מתוך הקטע שלפניכם?
2. מה אתם למדים מכך על דמותו של רש"י?
3. עיינו בקורות חייו של רש"י ומצאו היבטים נוספים באישיותו של רש"י שלא מופיעים בקטע שלכם (ראה "מדי חודש בחודשו", גיליון 163).

הקמת "קירות מדברים"

4. לרשותכם חומרי יצירה מגוונים ומקורות מידע שונים.
- עליכם לתת ביטוי יצירתי לנושא בו עסק הקטע של קבוצתכם (באמצעות מדרש, אגדה, פירוש, היגד, קולאז', ציור ושיר). לצורך הקמת "קירות מדברים", היעזרו בהנחיות של המיתודה.

על פי חמד"ת - ימים אותו קראת, "על סדר היום 40", רש"י ורמב"ם

ג. התקרבות והתנתקות

דילמת האוטובוס

אתם שייכים לקבוצת אנשים שחייבים לצאת ממקום מסוכן כדי להגיע ליעד כלשהו בחשכת הליל. הקבוצה החליטה לצאת מן המקום באוטובוס, שייסע במסלול העובר בדרך הררית, רצופת סכנות. כמה מכם משוכנעים שהמסלול שנקבע מסוכן ביותר ועלולה להיגרם בו תאונה, ומציעים מסלול חלופי. אחרים חושבים שהמסלול שעליו הוחלט הוא הבטוח יותר ובמסלול האחר שמוצע, טמונות סכנות רבות.

אתם מייצגים את קבוצת הנוסעים שרוצים לשנות את מסלול הנסיעה. כאמור, אתם משוכנעים שנסיעה במסלול שנקבע תסתיים באסון, בנזקים בנפש וברכוש. אתם מנסים לשכנע את האחרים בצדקת תפיסתכם, אך לשווא. שאר חברי הקבוצה אינם מעוניינים להקשיב לדבריכם ואינם מקבלים את דעתכם. מה עליכם לעשות?

א. להתנתק מהקבוצה!

אנחנו לא רוצים לפגוע באף אחד. אולי גם איננו יכולים כי אין לנו הכוחות הדרושים לכך, אבל, אנחנו גם לא מוכנים להסתכן בסכנות מיותרות. הם עושים טעויות ואנחנו לא מוכנים להיות שותפים בהן. אנחנו עוזבים, בורחים ומצילים את נפשותינו!

ב. אחריות הדדית!

המצב הזה קשה מאוד, הוא מייסר אותנו. מחד-גיסא, אנחנו רואים את האסון הקרב בצורה ממשית, אך מאידך-גיסא, אנחנו לא רוצים לפרוש מהקבוצה, כיוון שאנחנו מרגישים את עצמנו כחלק ממנה, היא יקרה לנו. אנחנו גם מאמינים שיש עדיין ביכולתנו להשפיע על קבלת ההחלטות, ובכל שלב נוכל לעזור ולתקן. אנחנו בוחרים להישאר ולנסות להשפיע על הקבוצה.

ג. הצלה בכל מחיר!

מצפוננו אינו מניח לנו! אנחנו חייבים להציל את עצמנו ואת חברי הקבוצה, אפילו בניגוד לרצונם. נראה שאין לנו ברירה, והם דוחפים אותנו להתנהג באלימות. בלית ברירה, נצטרך לפגוע בנהג האוטובוס. אם לא נצליח נחבל באוטובוס חבלה קשה. לנו המטרה ברורה, פעולתנו היא לטובת כל הקבוצה, אפילו במחיר פגיעה של ממש ברכוש או בנפש!

שאלות לדיון:

- באיזו דרך הייתם בוחרים?
- מהם שיקולי הדעת לכאן ולכאן שקדמו לבחירתכם?
- אילו מצבים אקטואליים שדומים לדילמת האוטובוס אתם מכירים?

על פי "יסודות", המרכז לליבון ענייני תורה ומדינה

א. שעשועון מילים על פרשת השבוע

בכל חידה מבוקשים שני מושגים המורכבים מאותיות זהות ובשינוי סדר האותיות, כאשר אחד משני המושגים לפחות קשור לפרשת השבוע.

מי יודע

פרשת בא

1. בפסח "בל יראה"
ובלי תורה "בל ימצא"
2. בכל בית היה
ובפרשה לי קושיה
3. בפרשה מצווה לאוכלם
ובראש לקולעם

תשובה

1. (שאור / אושר)
2. (מת / תם)
3. (מצות / צמות)

פרשת בשלח

1. בנס לעמוד
ונותן עוד
2. הפיץ "קור"
ויורה צרור
3. תיבה בתפילת "ולמלשינים"
ובעטיים שינוי בכיוונים

1. (ים סוף / מוסיף)
2. (עמלק / מקלע)
3. (תשפילם / פלשתים)

פרשת יתרו

1. על הלוחות חרותה
ובינה לבין צרעה

1. (לא תשא / אשתאל)

(יארכיון / ארכיון)

2. שכר לאלה שכיבדו

ולמסמכים משנת תרפפו

(לשוא / שואל)

3. בעשרת הדברות "לחנם" מסביר

ולוקח על מנת להחזיר

פרשת משפטים

(שוחד / חשוד)

1. נזק לעיניים

ומשפטית במצב ביניים

(מרצע / מעצר)

2. למתאהב בעבדות

ולנשפט בחשדנות

(מוהר / מרווה)

3. סכום קצוב לפגועה

וצמח לתבלין ולרפואה

החידות מתוך הספר "תורתך שעשועי" מאת זאב פרנק,

ניתן להשיג בחנויות, פרטים בטלפון 052-8915600

ב. פרשת השבוע לנוער - חידון ברש"י

פרשת בא

מניין לומדים:

1. שבמכת הארבה היה רק ארבה ממין אחד ולא מכמה מינים?
 2. שהיו כמה שלבים במכת החושך?
 3. שמושה ואהרן חלקו כבוד זה לזה?
 4. ששלוחו של אדם כמותו?
- שאלת השאלות: בפרשתנו מילה שחציה אפריקאית וחציה שפה זרה אחרת, מהי?

פרשת בשלח

מניין לומדים:

1. שכאשר נבקע ים סוף נבקעו כל המימות (המים) שבעולם?
 2. שכל מצרי קיבל את עונשו בים על פי מידת רשעותו?
 3. שלמאכל השבת יש טעם וריח שונה מהרגיל?
 4. שגם כאשר ה' נלחם עם הרשעים עדיין הוא מרחם עליהם?
- שאלת השאלות: אחד המקומות בהם התורה רומזת על תחיית המתים נמצא בפרשתנו, היכן?

פרשת יתרו

מניין לומדים:

1. שהרבה דימויים בתורה הם לא כפי פשוטם, אלא רק לסבר את האוזן (לדבר בשפת בני אדם)?
 2. שאל הנשים יש לדבר בלשון רכה?
 3. שעם ישראל קיבלו תורה (שבכתב) ברצון אך את התורה שבעל פה כפה עליהם ההר כגיגית?
 4. שמידה טובה של ה' כפולה פי 500 ממידת עונש ופורענות?
- שאלת השאלות: "לא תעשון איתי אלקי כסף ואלקי זהב", אבל כבר נאמר "לא תעשה לך פסל" (3 גישות)

פרשת משפטים

מניין לומדים:

1. שרציעת אוזנו של העבד שאינו רוצה לצאת לחופשי צריכה להיות בעמידה?
 2. שיש לשלם גם עבור גרימת צער אפילו אם החבלה לא גרמה נכות אצל הנחבל?
 3. שמום שבך אל תאמר לחברך?
 4. שגם סבלם של הגנבים נלקח בחשבון על ידי הקב"ה כשבא להענישם?
- שאלת השאלות: "מכשפה לא תחיה". מדוע יש עונש כה כבד (מוות) למכשפה? (3 הסברים).

על פי "הגיגי פרשה, מאת מרדכי אפרתי

(הפתרונות לחידון בסוף הגיליון)

מזימרת הארץ

השקד

"וזנזה פרח מטח אחרן לבית לוי ויצא פרח וייצץ ציץ ויגמול שקדים" (במדבר יז, כג)

למה דווקא פרח שקדיה? מה הטעם של השקדיה? כי עץ השקד עומד בחורף בשלכת, אך הוא מקדים להתעורר בראשית חודש שבט ולפעמים כבר בטבת, והוא תפארת פריחת החורף. השקדיה נראית ככלה העוטה לבן בזכות פרחיה הלבנים והוורודים בין עצי החורש, שרובם עירומים עדיין. השקד לא נמנה עם שבעת המינים שנתברכה בהם ארץ ישראל אך למרות זאת יש לו מקום של כבוד מזימרת הארץ.

כאשר יעקב רצה לשלוח עם בניו למצרים מזימרת הארץ הוא שולח "מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים" (בראשית מג, יא).

פריחת השקד קשורה אצלנו עם ראש השנה לאילן. והפכה לסמל לט"ו בשבט, חג האילנות ותחילת פריחת האביב, ומסמלת את התאוששות כוחה של החמה.

פירוש המילה שקד - למהר, להתמיד לחזור ולחיות. בזכות תכונות אלה הקב"ה משול לשקד שהוא הראשון ומקור לכל חיים וחי "שוקד אני על דברי לעשותו" (ירמיה א, יב).

לזו הוא כינוי אחר לשקד "במקל לבנה לח, לוח וערמון פיצל יעקב פיצלות לבנות" (בראשית מג, יא). אגדות שונות הילכו על העיר לזו "היא לזו שיצובעין בה תכלת, היא לזו שבא סנהריב ולא בבלה, נבוכדנאצר – ולא חריביה, ואף מלאך המוות אין לו רשות לעבור בה, אלא זקנים שבה, בזמן שדעתן קיצה עליהן, ויצאין חוץ לחומה וזהם מתים" (סוטה מו, ע"ב). בארץ ישראל מקומות אחדים ששם הערבי לזו, ליד מטולה "חירבית לזויה", ליד הכרמל "טירת לזו", ליד ירושלים "עין א-לזו". האגדה מספרת. לזו היה עומד על פתחה של מערה והיה לזו חלול, והיו נכנסין דרך הלז למערה, דרך המערה לעיר.

"ויקרא שם המקום ההוא בית-אל, ואולם לזו שם העיר לראשונה" (בראשית כח, כט).

לזו השידרה - כינוי לחוליה עליונה שבעמוד השידרה, שלפי אמונת הקדמונים תתחיל ממנה תחיית המתים. "מזהבן חקב"ה מציץ את האדם לעתיד לבוא?... מלזו של שידרה" (בראשית רבה כח) ואותו הנשאר מן הגזע הוא הלז שבשידרת "הדורות" (ביאליק, הספר העברי), "ארץ ישראל היא הלז שבשידרתנו, בבת עינינו נקודת חיותנו".

השקד הוא מקור החיות והנעורים בגוף, בהיחלשו קופצת הזקנה ובהעלמו בא המוות "וינאץ השקד, ויסתבל ותפר האביונה, כי חולך האדם אל בית עולמו" (קהלת יב, ה).

קיימים כ-70 זנים שונים של עץ השקד. בטבע יש שני סוגי שקדים - האחד מר והאחר מתוק. השקד הוא אחד העצים שסימלו את "עץ הדעת". פירות השקד מתוקים ומזינים וממהרים להבשיל.

תכונות ושימושי לשון

"אל תהי כעץ השקד הממחר להוציא את פרחיו לפני כל עץ, ומאחר מלהבשיל פירותיו לאחר כולם". הכוונה לאדם שתחילה מדבר אך את מעשיו הוא מאחר לבצע.

המנורה באוהל מועד ובבית המקדש צורפה מזהב וגולפה בשקדים "ועשית מגורת זהב טהור, מקשה תיעשה... שלוש גביעים משוקדים בקנה האחד כפתור ופרח... ובמנורה ארבעה גביעים משוקדים כפתורים ופרחים" (שמות כה, לא-לד). המנורה יונקת משלושה יסודות: הנצח שבעץ החיים, ההתחדשות שבשקד והסגולות של הזהב.

"אשרי אדם שזמננו לי לשקוד על דלתותי יום יום" (משלי ה, לד)

"אבוא אל אדוני ואשקוד על פתחו ללקט בדולחיו" (רבי יהודה הלוי)

"שקדו חכמים על תקנת בגות ישראל" (כתובות)

"שקוד על דלתות התורה"

"משמת בן-עזאי בטלו השקדנים" מסכת סוטה פ"ט, מ"ד.

שימושים וסגולות

- את הקליפה הירוקה מפזרים בלולים וברפתות והיא משמשת כקרקע.
- השקד מאוד בריא ומכיל כמויות גבוהות של מגנזיום אשר מחזק את שרירי הלב, וכמו כן כמויות גבוהות של סידן ברזל וויטמין E.
- השקדים טובים במיוחד לסובלים מסוכרת. הם אינם מכילים עמילן.
- אכילה של 9 שקדים ביום מסייעת בהורדת כולסטרול, במניעת צרבות ובעיות בדרכי העיכול.
- שמן השקדים משמש גם כמרכיב בתעשיית תרופות ההרגעה.
- השקדים, גם המרים וגם המתוקים משמשים למתן ניחוח ובסיס למשחות בתעשיית הקוסמטיקה.
- השקד המתוק משמש לאכילה והמר משמש בתעשיית השמן וגם בתעשיית ציאניד.
- חוספת שמן שקדים לסבון תוסיף לחות לעור.
- ניתן לעשות עוגיות משקדים טחונים, השקדים מהווים כקישוט לארוז, לעוגות, וכיד הדמיון.
- חלב שקדים - משרים שקדים במים למשך לילה, מרסקים ומוסיפים 4 חלקים מים, כאשר השקדים חלק אחד. החלב טוב לקירור הגוף, לעתים מהווה תחליף לחלב מן החי.

- חלב שקדים בתוספת מי שעורה טוב לטיפול בקשיים במתן שתן, בבעיות בדרכי כיס המרה.
- שמן המופק מן השקדים יעיל למחלות ריאה, לכאבים וגזים בבטן, לתולעים, לדלקת אוזניים, לשיעולים יבשים. מריחת השמן תרגיע מקום מודלק ומגורה טוב גם למריחה בטיפול בטחורים.
- אשה שלא מרגישה את עוברה תאכל כל יום שקדים מתוקים.
- אכילת שקדים משביחה את חלב האם להנקה.
- אשה הסובלת מהעדר מחזור (וסת) תכתוש קליפת שקדים מיובשים ותערבבם עם מעט מים ודבש ותשתה מספר ימים.
- כדי לא להשתכר משתיית אלכוהול יש לאכול שקדים מרים ולשתות מים קודם שתיית אלכוהול.
- אכילת שקדים מגבירה את תאווות המין ומחזקת כוח הגברא.
- שקדים מלוחים: מרתיחים שקדים במי מלח (ללא הקליפה הקשה) כעשר דקות (תלוי בכמות) ומגישים לקינוח ולהנאה.

מתכון להכנת מרציפן

500 גרם אבקת שקדים

2 חלבונים

1 כוס סוכר

3/2 כוסות מים

1 כפית מיץ לימון

הכנה: שמים בסיר את המים, מיץ הלימון והסוכר ובוחשים עד לקבלת עיסה סמיכה, מורידים מהאש ומוסיפים בהדרגה את אבקת השקדים ובוחשים. לאחר מכן מוסיפים את החלבונים וממשיכים לבחוש עד שהחלבונים נבלעים בתערובת. המרציפן מוכן וניתן לפסל צורות מצורות שונות. ניתן להוסיף צבע על ידי הוספת צבע מאכל.

הכנת מיץ רוזטה

טוחנים שקדים מרים, מרתיחים עם סוכר במים ואחר כך מסננים ומקבלים תרכיז. הכמויות הן כוס שקדים על כוס מים, כוס סוכר. ניתן להוסיף סוכר לפי הטעם. התוניסאים שותים רוזטה בסיום צום יום הכיפורים.

מזל טרבלסי

מאת מלכה אהרונסון

1. טו בשבט - עץ הזית

עצי היער באו בתלונה לעץ הזית "מאז שחרב בית המקדש אנו משירים את עלינו בסתיו כאות לאבלות. ואתה, עליך ירוקים כל השנה!"

ענה הזית, "אתם אוכלים את עצמכם מבחוץ ואני אוכל את עצמי מבפנים. לכן אני חלול מבפנים" (סיפור עם).

עצים אלו צולמו בהר הזיתים בירושלים מול הר הבית והם בני 1000 שנים, ויש האומרים אף יותר. הסיפור מומחש על ידי העצים.

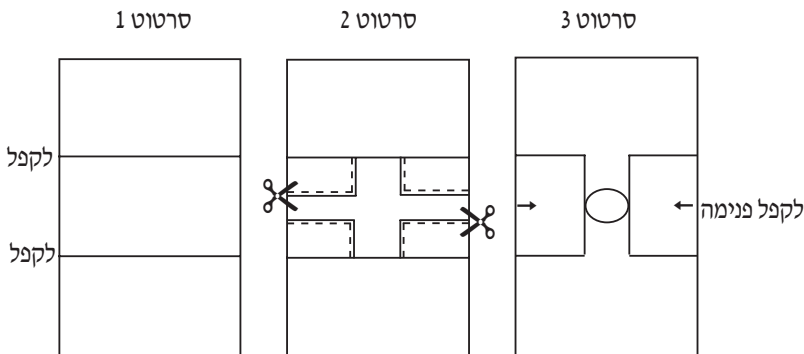

יצירתיות בעיקבות הסיפור

עץ חלול - עץ מוצק

חומרים וציוד:

- גיליון בריסטול בגודל רגיל 20 X 28 (רצוי בצבע חום),
- גליל של נייר טואלט,
- רצועות נייר מבריסטולים (רצוי בגוונים חומים),
- נייר מבריק בגווני ירוק,
- זרדי עצים יבשים,
- סלטייפ/דבק,
- מספריים,
- צבעי גואש בגווני חום וירוק.

תהליך היצירה:

- מקפלים את הבריסטול לשלושה חלקים (סרטוט מס' 1).
- גוזרים בארבע צדדים (סרטוט מס' 2).
- מרימים את הנגזר, מהדקים ומקבלים עיגול (סרטוט 3).
- מהדקים במהדק. לשם חיזוק אפשר להכניס גליל של נייר טואלט לתוך העיגול.
- מקבלים גזע עומד עם מצע להכנת עץ הזית
- אפשר לחורר את הגליל כמו עץ הזית לפני הכנסתו, להראות שבפנים הוא חלול כמו הזית.
- יש לצבוע את הגליל בצבע חום או לעוטפו בנייר חום.
- הענפים יכולים להיות אמיתיים וניתן לחברם על ידי סלטייפ לגליל או לחלופין אפשר להשתמש ברצועות נייר המחוברים לגליל.

- בשלב זה יש לגזור מהנייר הירוק המבריק זיתים ולהדביקם על הענפים.
- בהמשך אפשרי להעמיד במצע שישאר לידו עצים מפלסטלינה, חימר או כל חומר קשיח ולתקוע לתוכו זרדי ענפים יבשים. כך יעמדו זה מול זה עץ זית חלול ועצים יציבים העומדים בשלכת.

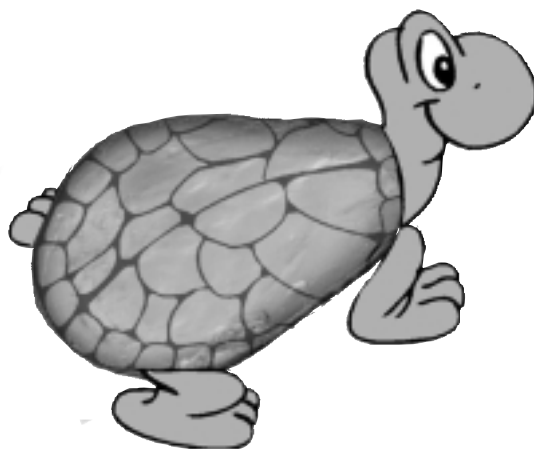
2. תכשיטי אבוקדו

תכשיטים שאפשר להעניק לסבתא, לחברה ואפילו לדודה.
טו בשבת היא עונת האבוקדו והגרעין נותן השראה לעבודה בו ללא כל הוצאה.

סיכה מאבוקדו

החומרים:

- גרעין אבוקדו טרי (אם ברצונכם לאסוף הרבה גרעינים לעבודה השרו אותם במים עד שתאספו את הכמות הרצויה),
- סכין - אפשרי חד פעמי,
- מסמרים,
- לורדים על בסיס של ספירט (לא נמחקים),
- לקה,
- דבק מגע,
- פיסת בד,
- סיכה סגורה.

אופן הכנת הסיכה:

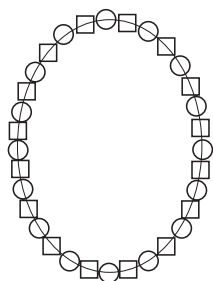
- חוצים את האבוקדו לשניים בחריץ.
- מיישרים את הגרעין כך שהחצי ישב טוב.
- מפסלים בו בעזרת סכין מסמר: פרצוף, פרח, צב וכו'.
- מוסיפים תוספות בעזרת הלורדים, כמו משקפיים, אוזניים, שיער וכו'.
- תוך כדי עבודה החריצים נעשים כהים.

- בתום החריטה, הפיסול והצביעה מורחים על האבוקדו לקה שקופה ולאחר יומיים-שלושה של ייבוש הופכים את האבוקדו ומדביקים את הסיכה בעזרת פיסת בד.
- אורזים את הסיכה בנייר צלופן כמתנה.

שרשרת מאבוקדו

החומרים:

- גרעיני אבוקדו,
- סכין,
- מחט עבה,
- חוט דייגים,
- חרוזים צבעוניים (לא הכרחי),
- לקה,
- קרש חיתוך.

הכנת השרשרת

- חותכים את גרעיני האבוקדו למרובעים, ומיד נועצים את המחט העבה לתוך הקובייה של האבוקדו (חור להשחלה) (כמות הקוביות תלויה באורך השרשרת הרצויה).
- שמים לייבוש יומיים-שלושה. הקוביות מקבלות גוון חום
- מצפים בלקה ומייבשים יום נוסף - קוביות האבוקדו מתקשות כמו קרמיקה.
- משחילים עם חוט דייגים (אין צורך במחט) בשילוב החרוזים הרצויים והמגוונים.
- ניתן להשחיל עם פייטים או חרוזי עץ או שרשרת ישנה שהתפרקה.
- ניתן לעשות קשר בין חרוז לחרוז וליצור רווחים.

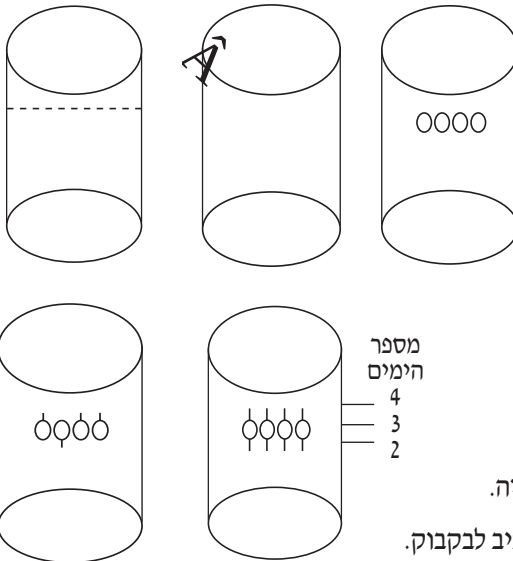
3. הנבטה

בטי"ו בשבט הכל מתחיל ללבלב. זהו זמן ההנבטה, הזדמנות להביט מקרוב על הגדילה ולחוות את חוויית הצמיחה.

הנבטה על ידי הסתכלות ורישום ומעקב

החומרים:

- גרעינים למיניהם - גרעינים שחורים, גרעיני דלעת וכו',
- קטניות למיניהם - שעועית, עדשים, חמוס וכו',
- בקבוקי פלסטיק ריקים,
- לורד על בסיס ספירט (לא נמחק),
- חול ים רטוב,
- בריסטול שחור.

אופן ההכנה:

- חותכים את בקבוקי הפלסטיק גבוה ליד הפיה.
- מכניסים לתוכו בריסטול שחור שיכסה מסביב לבקבוק.
- ממלאים בחול רטוב.
- שמים את גרגירי הקטניות או הגרעינים באמצע הבקבוק, סביב הגליל, בין הבריסטול השחור לבין דופן הבקבוק.
- רושמים תאריך ומסמנים את הגודל.
- בכל יומיים מרטיבים מעט את החול במים כדי ליצור לחות, מסמנים את התפתחות הנבט גם כלפי מעלה וגם כלפי מטה, וזה היופי בהנבטה זו שרואים את ההתפתחות לשני הכיוונים.
- החניכים מסמנים את התאריך על הבקבוק ועוקבים בכל יום אחר התפתחות הנבט ומסמנים אותו.

חומר אור-קולי

טו בשבט

סרטי וידיאו (המצויים במרכזיה הפדגוגית התורנית)

- **האדם עץ השדה** - (יסודי) - 158 (כ.ר.) - טו בשבט במקורות ובמסורת (מהסידרה "קשת וענף") (הטלוויזיה החינוכית).
- **שבעת המינים** - (כל הגילים) - 138 - משמעותם של שבעת המינים, מספרם, צורתם, מקורם, תפקידם בחיי העם היהודי ובארץ-ישראל. שילוב מרהיב של צורות, סמלים ומשמעויות היסטוריות, דתיות ומיסטיות (שירות הסרטים הישראלי).
- **שומרי היער** - (יסודי) - 265 - שני ילדים עוזרים למשטרה ולמכבי האש לפענח שריפה ביער. סרט של קרן קיימת לישראל (הטלוויזיה החינוכית).
- **קלאסי טבע** - 201 - חוויה מוזיקלית לפעוטות מלווה בתמונות חיות בטבע.
- **פסוקו של מקום** - **מסיפורי הארץ הטובה** - (1-7) 231 (הטלוויזיה הכללית).
- **בל תשחית** - (חטיבת ביניים) - 233, 312, 559 - מפקד כיתת חיילים גורם להשחתת פירות ועצים בשעת אימונים, בתאנה של "צורכי ביטחון", עד שאחד החיילים מעמיד אותו על החומרה של איסור "בל תשחית" (הטלוויזיה החינוכית).
- **ירושלים - יערות סביב לה** - (חטיבת ביניים ועל-יסודי) - 404 - פעילות הקרן הקיימת לישראל בירושלים ובהרי יהודה: היסטוריה, חקלאות תנ"כית וחקלאות היום, יער טבעי ויער נטוע, ועוד (הטלוויזיה הכללית).
- **העץ והיער** - (יסודי) - 423 - העץ וסביבת גידולו, חלקיו, החיים סביבו, כריתת עצים, השימוש בעץ.
- **רבה אמונתך** - (על-יסודי) - 427(2)(1) קלטות וידיאו המציגות את העולם שלנו מתוך התבוננות אל שמים וארץ מספרים כבוד א-ל: 1) ברכי נפשי - תהלים קד; 2) מן הסערה - מענה ה' לאיוב - לח-לט (פלפוט בע"מ).
- **נאות קדומים** - (חטיבת ביניים ועל-יסודי) - 582 - סיור בשמורת הטבע התנ"כית נאות קדומים, עם נגה הראובני, לרגל קבלת פרס ישראל תשנ"ד.
- **ארץ ישנה חדשה** - (חטיבת ביניים ועל-יסודי) - 617 - סרט המציג את ארץ-ישראל באור חדש: דרך תמונות של ארצנו - תמונות נוף, אתרים ובעיקר עדויות של "מטיילים" ידועים, חכמים ואנשי צבא ומדע שעוברים את הארץ עם התנ"ך בידיהם לפני מאות בשנים ומשתוממים לנוכח מה שעיניהם רואות - השממה מול ההבטחות בתורה (טוביה שוורץ ומשה בן מנחם).

- **האיש שנטע עצים** (אנימציה) - 649 - סיפורו של אלעזר בופירה, איש בודד ומופלג שהתמסר לנטיעת עצים בארץ שוממה ונידחת. האיש לא נכנע לפגעי הטבע והאדם, והודות לנחישותו ולעבודת יחיד שלו הצליח להפוך שממה לארץ פורחת ומיושבת (הטלוויזיה הכללית).
- **מעבר לאופק** - 814 - צילומים של נופי ארץ-ישראל מהאוויר (דנאור הפקות).
- **הדיסקונטאים מטיילים בשבילי הכיף** - 816 - (טיולים מובחרים).
- **הנשר האחרון** - 841 - (חטיבת ביניים ועל-יסודי) - חיי הנשרים בטבע.
- **אהבת החסידה** - 842 - (חטיבת ביניים ועל-יסודי) - חיי החסידות ברמת הגולן.
- **פרפר נחמד** - 862 - עץ עץ - צמיחה - זרעים (הטלוויזיה החינוכית).
- **העץ הנדיב** - (יסודי) - 873 - סרט אנימציה על הסיפור הידוע, שבו מסופר על עץ ועל ידידו הילד. הילד גדל, והעץ מתוך אהבה, ממשיך לתת לו כל מה שביכולתו.
- **50 על 5** - 986-7 - הכרת 50 יישובים בארץ (רשות השידור).
- **יחד אל ההר (דרום הר חברון)** - 1027 - לציון 20 שנה לחידוש ההתיישבות בהר חברון.
- **מינים נכחדים** - 1051.
- **תנו לחיות לחיות** - 1052.

קישורים לאתרים ברשת לט"ו בשבט (בעברית)

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Toranit/AmudeiRikuzChagimTuBshvatBagaf.htm>

קלטות קול (המצויות במרכזייה הפדגוגית התורנית)

- 2108 - סדר טו בשבט מהו?
- 2132 - כי תבואו אל הארץ.
- 2176 - חוצות ישראל - כיעור ויופי.
- 2300 - טיולי דניאל - סדרת טיולים מדן ועד מכתש רמון.
- 2319 - שירים לסדר טו בשבט (ארץ מורשת).
- 2348 - טו בשבט בעניין ראש השנה שבו (שיעור).

שקופיות

- 3009 - ט"ו בשבט (גנוט).
 - 3016 - ברכי נפשי (גנוט).
 - 3027 - יהדות בסביבה.
- אנו שמחים להודיע על הופעת הקטלוג החדש של החומר האור-קולי במרפ"ד התורני. ניתן גם לראות את הקטלוג באתר האגף.

פתרונות לתשבץ לטו בשבט

ז	כ	ר	י	ה		ק	י	ש	ו	נ
	ד	ג	מ	ר		א	ד	נ		
ש		ב	י	ת	א	ר	י	ה		ב
ב	ר		ת	א	ש	ו	ר		ל	י
ז	ו	ג		ב	ה	נ		ס	א	ל
י	ב	ב	ה		ש		א	ב	ה	ו
	י		מ	ר	נ	פ	ש		ג	
א	נ	פ	ה		ה		ר	ב	ו	א
י	ש	ר		ד	ל	י		ס	ל	ה
ל	ט		ש	ו	א	ב	ה		ד	ב
נ	י		ח	נ	י	נ	א		ב	ת
ר	י	ר		ש	ל	ה		כ	ר	ה
מ	נ	ח	ה		נ		ב	ו	ג	ד
ו		ש		ח	ו	ש		ר		ס
נ	ד		ב	י	ת	ב	ד		פ	ה
	ש	י	ר	ה		ט	ל	י	ת	

פתרונות לפרשת השבוע לנוער

פרשת בא

1. אצלו נאמר במכת הארבה "ואחריו לא יהיה כן" ואילו בארבה שבא בזמנו של יואל הנביא נאמר שלא היה ארבה כמוהו בעבר, ועל כן כיצד ניישב את הסתירה? ולכן מוכרחים לומר שאלו שתי תופעות שונות, בזמן משה היה זה ארבה מסוג אחד, ואכן לא היה אחריו כמוהו, ובזמן יואל - הרבה סוגים ולכן לא היה כמוהו בעבר.
2. פסוק אחד אומר "ויהי חושך אפלה" ופסוק שני חוזר על אותו עניין "לא קמו איש מתחתיו" הכיצד? אלא שני הפסוקים מדברים על שני שלבים: שלושת הימים הראשונים - חושך שלא יכלו לראות, שלושת הימים האחרונים - חושך בעל ממשות בו לא הייתה אפשרות לשבת.
3. כאשר רוצה ה' לצוות על עניין קורבן פסח הוא אומר למשה ואהרן "דברו אל כל עדת" - בלשון רבים, ומאידך כתוב "אתה (משה) תדבר" ולכן מכאן שכל אחד כיבד את השני לדבר ואז הדיבור יצא מבין שניהם כאילו שניהם אמרו זאת ולכן כתוב "דברו".
4. בקורבן פסח כתוב "ושחטו אותו" הכיצד? האם כולם ישחטו את הקורבן, הרי הקורבן היה קורבן אחד לעשרות אנשים? מכאן שהשוחט היה שליח של כולם, וזה נחשב שכאילו כולם שחטו, מכאן ששלוחו של אדם כמותו.

פרשת בשלח

1. שנאמר "ויבקעו המים" במילה "המים" יש ה"א הידיעה, כלומר המים הידועים והם כל המימות שבעולם.
2. טביעת המצרים בים הומשלה בשלוש דרכים "צללו כמו אבן", "צללו כעופרת", "יאכלמו כקש". הרשעים נעשו קלים כקש ולא טבעו מיד וטולטלו עד שטבעו, הבינוניים נעשו כאבן שאינה קלה אך גם אינה כבדה ולכן לא טבעו מיד אך שקעו מהר יותר מהרשעים, והטובים שבהם היו כעופרת, כבדים, טבעו מיד ללא סבל.
3. ביום שישי ירדו שתי מנות עבור שבת והן נקראו "לחם מישנה". המילה "משנה" מזכירה לנו (ללא ניקוד) את המילה "משונה", כלומר הלחם היה שונה בטעמו ובריחו.
4. שנאמר "ה' איש מלחמה" ומיד לאחר מכן "ה' שמו". כאן מוזכר שם ה' בשם "יקוק" שהוא שם של רחמים, מכאן שלמרות מלחמתו ברשעים הוא עדיין מרחם עליהם.

פרשת יתרו

1. שנאמר בהר סיני "ויעל עשנו כעשן הכבשן". אם נפרש את הדבר כפשוטו שהעשן אשר יצא מהר סיני היה כעשן שיוצא מהכבשן ותו לא, הדבר היה סותר את מה שנאמר (דברים ד, יא), "וההר בוער באש עד לב השמים" ולא רק כעשן הכבשן שמגיע לגובה נמוך, מכאן שהמילים "כעשן הכבשן" נאמרו בכדי לשבר את האוזן ולהסביר לנו במושגים המובנים לנו.
2. שנאמר "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל", "בני ישראל" הם הגברים ואליהם צריך לדבר בלשון חזקה (תגיד מלשון גיד, חוזק), מכאן ש"בית יעקב" הן הנשים ולכן יש "לומר". אמירה זו לשון רכה שנאמר "ויאמר יוסף אל תיראו". (כמו כן "ויאמר" משורש א.מ.ר. שהם ראשי תיבות א-ל מלא רחמים).
3. בתחילה אמרו ישראל "נעשה ונשמע", כלומר קיבלו את התורה ללא כפייה אך לאחר מכן נאמר "ויתיצבו בתחתית ההר", כלומר ההר היה מעליהם כגיגית הפוכה והם בתחתית, כלומר כפה עליהם, מכאן שאת התורה שבכתב שהיא קלה יותר וללא פירוט של הרבה הלכות קיבלו ברצון, אך התורה שבעל פה שהיא מדוקדקת ומפורטת ביותר קיבלו בכפייה.
4. בעונש נאמר שה' פוקד עוון "אבות... על שילשים ועל ריבעים" ואילו בשכר נאמר שה' "עושה חסד לאלפים" (מינימום של "אלפים" הם 2000, כלומר בשכר נותן 2000 ובעונש 4 (ריבעים), מכאן שהשכר כפול מהעונש פי 500.

פרשת משפטים

1. פסוק אחד אומר "והגישו אל הדלת או אל המזוזה", כלומר אפשר לרצוע בדלת או במזוזה, אך מצד שני נאמר "ונתת באזנו ובדלת" כלומר הרציעה ליד הדלת ולא ליד המזוזה, ואם כן, מה בא ללמדנו הפסוק הראשון שאומר "אל הדלת או אל המזוזה"? אלא מלמדנו שכשם שבכדי לרצוע את האוזן ליד המזוזה צריך לעמוד (כי היא גבוהה) כך אם רוצים לרצוע ליד הדלת, צריך לעמוד אפילו אם אפשר לעשות זאת בישיבה.
2. שנאמר "כיה תחת כויה" למרות שכויה איננה גורמת נכות וחוסר יכולת תיפקוד, למרות זאת, מכיוון שגורמת צער, על החובל לשלם את הנזק.
3. שנאמר "וגר לא תונה", כלומר לא לפגוע בו בדברים, ומייד לאחר מכן נאמר "כי גרים הייתם בארץ מצרים" ומדוע מוזכרת גירותנו במצרים ליד איסור זה? מכאן שהוא יכול לומר לנו שגם אנו היינו גרים במצרים. ומכאן "מום שבך (גירות) אל תאמר לחברך" (הגר).

4. שהגונב שור או שה וטבח או מכרו משלם במקום השור חמישה בקר ואילו על השה ארבעה צאן. מדוע ההבדל? כאשר גנב את השור הוא לא נשא אותו על כתפיו אלא דירבן אותו וכך גנבו, כלומר לא נגרמו בושה וצער לגנב. מאידך כאשר גנב את השה, נאלץ להרכיבו על כתפיו ולברוח ובכך התבזה והצטער, מכיוון שכבר התבזה והצטער, עונשו פחות וצריך לשלם ארבעה צאן ולא חמשה.

פתרונות לאדם כעץ השדה (ב)

(1 כארז, 2 כאלון 3 כרימון, 4 לתמר, 5 באילן, 6 שורשו, 7 נצר, 8 ענפה, 9 חוטר, 10 כפרח, 11 השתרוש).

גיליונות קודמים של "מדי חודש בחודשו"

נותרו עותקים מגיליונות קודמים של "מדי חודש בחודשו" בכמויות שונות. לקבלת גיליונות מתוך הרשימה המופיעה למטה (ללא תשלום) ניתן לפנות למערכת "מדי חודש בחודשו", האגף לתרבות תורנית, משרד החינוך התרבות והספורט, רח' כנפי נשרים 22, ירושלים 91911.

פקס: 02-5601370

דוא"ל: tarbut-toranit@education.gov.il

מספר הגיליון	החודש
149	ניסן-אייר תשס"ב
152	כסלו-טבת תשס"ד
154	אדר תשס"ד
155	ניסן-אייר תשס"ד
157	תשרי תשס"ה
158	כסלו-טבת תשס"ה
159	שבט תשס"ה
162	סיון-תמוז תשס"ה
163	תשרי תשס"ו

